

STUDIET AV
FOLKRÄTT

Av Hilding Eek

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

STOCKHOLM

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

HILDING EEK

STUDIET AV FOLKRÄTT

EX LIBRIS

Knut Rodhe

STUDIET AV FOLKRÄTT

Av Hilding Eek

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

INNEHÅLL

NÅGRA ORD TILL INLEDNING	5
------------------------------------	---

FÖRRA AVDELNINGEN:

FOLKRÄTTSVETENSKAPENS UPPGIFTER

I. <i>Vad juridiken sysslar med</i>	7
II. <i>Vi övergå till folkrätten. Rättsfilosofiskt intermezzo</i>	11
Folkrättens begrepp. En preliminär bestämning	11
Äro folkrättsreglerna »verkliga» rättsregler?	13
Den nationella aspekten	15
Den internationella aspekten	17
De rättsfilosofiska problemen och folkrättsdoktrinen	21
III. <i>In medias res. Folkrättsvetenskapens arbetsuppgifter</i>	23
Allmän folkrätt	23
Traktaterna	27
Rättspolitik. Internationella organisationer	30
Sammanfattning	33
IV. <i>Hjälp- och gränsvetenskaper. »International relations»</i> . . .	33
V. <i>Elementära, praktiskt inriktade och fördjupade studier</i> . . .	38
»Det lilla ämnet»	38
Fördjupade studier	40

SENARE AVDELNINGEN:

FOLKRÄTTSVETENSKAPENS KÄLLOR

I. <i>Nordisk, särskilt svensk litteratur</i>	45
II. <i>Källmaterialet i allmänhet</i>	48
Statspraxis (Äldre statspraxis; nutida statspraxis)	48
Traktaterna (Traktatsamlingar; förarbeten; speciallitteratur om traktater)	52
Internationell rättskipning (Översikt; Permanenta skiljedomstolen; Fasta mellanfolkliga domstolen; Internationella domstolen; specialdomstolar)	55
Internationella organisationer (Översikt; Förenta nationerna; Europarådet; Nordiska rådet; litteratur om internationell organisation i allmänhet)	61
Doktrinen (Periodisk litteratur; folkrättens historia; folkrättens klassiker; översiktsarbeten; folkrättslitteraturen i övrigt)	67
<i>Personregister</i>	74

NÅGRA ORD TILL INLEDNING

För domaren, som har att bedöma till exempel en fråga om immunitet, eller för departementstjänstemannen, som i krigstid har att ge neutralitetsvakten råd i ett trängande läge, eller för diplomaten, som bär ansvar för utformningen av texten till en traktat, eller för den internationelle tjänstemannen, som ställs inför ett spörsmål om ett internationellt organs kompetens, ter sig den folkrättsliga frågeställning, som möter honom, såsom både viktig och verklig. Men då han under sin utbildningstid studerade folkrätt hade han varken tid eller möjlighet att vinna en realistisk syn på folkrätten eller att tränga in i ämnets problematik.

Orsaken härtill torde vara folkrättens plats på de juridiska studiernas schema samt framför allt den korta studietiden för ämnet. Att väsentligt förlänga denna är av skäl, som icke skola utvecklas här, icke möjligt. Man måste därför enligt min uppfattning inrikta studiet av det lilla ämnet folkrätt för juris kandidat- och politices magister-examen så, att det ger de studerande en allmänbildande orientering om folkrätten och därjämte lägger grunden till eller i varje fall underlättar fördjupade eller praktiskt inriktade fortsatta studier av dem, som ha särskild anledning att syssla med eller som eljest intressera sig för folkrätten.

Syftet med den lilla skrift, som härmed framlägges, är att söka teckna en bakgrund till folkrättsstudiet och att därvid draga fram det väsentliga och verklighetsbetonade i den internationella rätten. Här riktar sig framställningen i lika mån till dem, som studera det lilla examensämnet folkrätt, som till andra intresserade. Den bibliografiska, senare avdelningen torde kunna vara till gagn främst för dem, som vilja vidga sina folkrättsstudier eller i sin dagliga gärning träffa på ett folkrättsligt problem och därvid också svårigheten att hitta i det föreliggande vidlyftiga materialet i form av traktater, rättsliga avgöranden och litteratur.

Min skrift är följaktligen en handledning snarare än en lärobok. Den går inte in på de folkrättsliga regelkomplexen utan behandlar folkrättsvetenskapens frågeställningar. Därvid tangeras vissa problem av rättsfilosofisk natur, som göra sig starkt påminta vid studiet av folkrätt och åt vilka många folkrättsforskare ägna kanske huvuddelen av sitt intresse. Dessa problem måste i en översikt som den föreliggande beaktas åtminstone för att de skola kunna likvideras såsom specifikt folkrättsliga och förvisas till den allmänna rättsläran, där de närmast höra hemma.

Till sist vill jag på denna plats framföra mitt tack till Stockholms högskolas juridiska fakultets bibliotekarie fröken GERD BODMAN, som genomgått och korrigerat arbetets bibliografiska avsnitt i både manus och korrektur. Jag vill också tacka mina vänner professorerna IVAR AGGE och JAN HELLNER för goda råd.

FÖRRA AVDELNINGEN.

FOLKRÄTTSVETENSKAPENS UPPGIFTER OCH PROBLEM

I. *Vad juridiken sysslar med*

Vi brukar säga, att rättslivet är juridikens eller rättsvetenskapens föremål. Folkrätten förutsättes i fakulteternas studieplaner vara en av juridikens grenar. Man utgår med andra ord från att det är vissa företeelser inom rättslivet, om vilka kunskap skall förvärfvas vid studiet av folkrätt, och att det är analysen av rättsliga sammanhang, som den vetenskapliga forskningen på folkrättens område avser. Innan folkrättens särskilda uppgifter och föremål begrundas, är det därför anledning ställa den allmänna frågan om vad vi mena, då vi säga, att rättslivet är juridikens föremål.

Som »rättsliga» betrakta vi av tradition vissa företeelser inom samhället såsom lagstiftningen, lagarnas innehåll, domstolarnas verksamhet och över huvud taget myndigheters tillämpning av lagarna eller av oskrivna, genom sedvana skapade rättsregler. Rättsvetenskapen ser som sin uppgift att utforska och systematiskt framställa faktiska sociala företeelser av nu nämnd art. Därvid utgår den icke från en definition av rättens begrepp; den har själv *valt* sitt föremål — »det juridiska fenomenet» eller rättslivet — och den utsträcker sitt intresse så långt som den finner förhållanden inom den sociala verkligheten vara av intresse för den uppgift, som ställts. Om denna uppgift sålunda är vald, är valet dock ingalunda godtyckligt. En stark tradition binder alla forskare och i allmänhet sätter den ene gränstenarna för sitt forskningsområde nära de andras.

Juridikens sökarljus riktas främst mot vad vi kalla rättsreglerna. Länge forskade de rättslärda efter deras »grund», efter en auktoritet som skänkte dem bindande kraft och från vars krav eller vilja också innehållet i reglerna skulle kunna deduceras. I nutida doktrin, särskilt den nordiska, härskar en annan, realistisk skola, som i förevarande avseende nöjer sig med att söka efter en formulering av det som, enligt vad kan iakttagas, är för rättsregeln karakteristiskt. Man kommer då fram till att beteckna rättsreglerna som handlingsmönster

(»uttryck för idéer om handlingssätt i tänkta situationer»¹), vilka ett samhälles medlemmar uppfatta eller uppleva som förbindande (rättsligt krävda) och som därför efterlevas.² Detta och liknande uttryckssätt äro beskrivningar av rättsreglerna, vilka avse att så adekvat som möjligt ange vad rättsreglerna äro som socialt fenomen. Uttryckssätten ange alltså försöksbestämningar; dessa äro redskap för tanken, antaganden snarare än påståenden, icke definitioner varifrån med logikens hjälp några slutsatser om regelsystemets innehåll kunna dragas. Att verifiera och ompröva dem är närmast rättsfilosofiens (den allmänna rättslärans) sak.

Vi skola med tanke särskilt på folkrätten komma tillbaka till beskrivningen av rättsreglerna som handlingsmönster, vilka uppfattas som förbindande och därför effektivt iakttagas. Här må blott tilläggas att i den interna juridiken beskrivningen eller definitionen av rättsreglernas karakteristika icke tjäna det praktiska syftet att finna de regler, vilka skola studeras, emedan de äro rättsregler. Man tar en genväg. Man säger helt enkelt, att rättsreglerna (det centrala föremålet för juridiken) äro de regler, som domstolarna, om de få tillfälle att taga ställning, faktiskt tillämpa, eller med andra ord konstitutionensligt tillkomna lagar och författningar (»lag och laga stadgar») samt genom sedvana utbildade regler.³

Frågan kan ju ställas, varför komponenterna i ett visst normsystem faktiskt uppfattas som rättsligt krävda inom samhället och regelmässigt efterlevas eller, i andra ordalag, varför alla stater ha en rättsordning. Detta är ett spørsmål, som närmast tillhör sociologin, icke juridiken. Här skall blott påpekas, att en förklarande omständighet synes ligga i de sanktioner, varmed rättsreglerna äro kringgärdade. Inom samhället finnes ett »rättsmaskineri», som igångsättes, då någon av samhällets medlemmar bryter mot en rättsregel, och vars uppgift det är att tvinga honom att handla rättsenligt eller att reparera den skada han åstadkommit genom rättsstridigt handlande. Beaktas må dock, att det icke är så, att varje enskild rättsregel är försedd med en sanktion. Det finns regler, vilka uppfattas som rättsligt krävda och faktiskt följes av dem, till vilka de rikta sig, trots att sanktioner

¹ OLIVECRONA, *Om lagen och staten* (Lund 1940), s. 27.

² Jfr ROSS, *Om ret og retfærdighed* (København 1953), s. 27. Gällande dansk rätt är, säger han, »det abstraherede sæt of normative ideer der tjener som tydningschema for dansk retslivs fænomener, hvilket igen vil sige, at disse normer følges effektivt og følges, fordi de opleves som socialt forbindende».

³ Jfr hertil STRAHL i *Svensk juristtidning* 1955, s. 289 ff.

saknas. Detta är fallet med en rad konstitutionella regler, som följas helt enkelt emedan de av sina adressater (konung eller riksdag) liksom av samhällsmedlemmarna i allmänhet betraktas som förpliktande. Att konung och riksdag i enlighet med grundlagens regler kunna ändra gällande rätt betyder sålunda icke att de konstitutionella makthavarna eller staten »stå över lagen». Statsrättens regler förplikta enligt sitt eget innehåll den juridiska personen staten och dess skilda organ, och juridiska förpliktelser åvila också staten (kronan) till följd av regler utanför statsrätten. Om staten i betydelsen av samhället, inom vilket en rättsordning finnes, kan givetvis icke sägas, att den står »under» denna rättsordning. Men som bärare av skilda funktioner — såsom element i det rättssystem vilket är ett av ett samhälles företeelser — stå staten och statsorganen under lagen.⁴

Svensk rättsvetenskap sysselsätter sig med rättslivet både i äldre tid och i nuet, såväl i Sverige som i andra länder. I första hand intresserar den sig emellertid för analys av de svenska gällande rättsreglerna. Analysens resultat blir ett system av regler, som alla ha gemensamt att de enligt sitt eget idéinnehåll äro bindande för samhällsmedlemmarna. Ur analysen framträda vissa huvudprinciper eller huvudbegrepp, som tillsammans kunna sägas bilda en ideologi (»allmänna rättsgrundsatser»). Från dessa begrepp kan väl icke logiskt slutas till enskilda regler, men de tjäna till ledning vid penetreringen av juridiska spörsmål. Begreppen och termerna äro arbetsredskap, som rättsforskningen tillverkat. Ibland har också lagstiftaren för att beteckna vissa komplex av regler konstruerat begrepp eller termer (giftorätt, lagfart, kungsådra, äktenskap). Traditionellt uppdelas juridiken i olika ämnesområden, inom vilka särskilda grupper av rättsregler studeras. Också dylika uppdelningar — i privat och offentlig rätt, folkrätt och »intern» rätt, sakrätt och obligationsrätt — äro lämplighetsuppdelningar, tillkomna för att underlätta en systematisk framställning av rättens olika regler.

Om analysen av rättsreglerna framstår som huvuduppgiften, visar det sig dock, att juridiken måste sträcka sitt intresse längre. Regeln

⁴ Jfr här till OLIVECRONA i *Theoria* 1948 s. 168 ff. — Observera att den i texten uttryckta uppfattningen, att rättsreglerna förbinda staten och dess organ, icke innebär, att staten anses ha förpliktat sig själv. En dylik konstruktion återfinnes hos JELLINEK och efterföljare, vilka i statens befallande vilja se grunden till rättsreglernas förpliktande kraft. Enligt denna skola bliva statsrättens och folkrättens regler förbindande för staten genom att den befäller sig själv att åtygda dem (»auto-limitation»). I texten utgå vi från att den »bindande kraften» hos rättsreglerna är en iakttagbar faktisk social företeelse.

själv kan ofta icke förstås utan kunskap om den miljö ur vilken den uppkommer och där den verkar. Juridiken måste befatta sig med rättsreglernas uppkomst (deras orsaker, genetik) och med deras sociala verkningar (funktion och effekt).

Det synes alldeles självklart, säger HULT, »att nutidens rättsvetenskap, som betjänar sig av en teleologisk arbetsmetod, icke vare sig i rättshistoriska framställningar eller i analyser och framställningar av gällande rätt kan underlåta att betjäna sig av tillgängliga kunskaper om de samhällsförhållanden, ur vilka rättsreglerna framsprungit eller under vilka de skola verka».⁵ Men det är också kunskapen om hur en särskild regel eller grupp av regler verkar i samhället, som gör möjligt för rättsvetenskapsmannen att expertmässigt taga del i ny lags stiftande. Lagen är i detta skede instrumentet för att nå social ändring; hur en lag skall utformas för att effektivt tjäna det syfte lagstiftaren satt sig före kan endast bedömas av den, som har erfarenhet av det bestående regelsystemet och av dettas sociala verkningar. Av alla dessa skäl studeras inom juridiken företeelser i samhällslivet, som ligga utanför det rättsliga normsystemet och som stundom betecknas som »realia» (ehuru väl även rättsreglerna själva äro att betrakta som realiteter). Olika forskare intressera sig i olika omfattning för s. k. realitetsforskning. Ibland får realitetsforskaren på egen hand ge sig ut på jakt efter sökta fakta och sammanhang. Naturligt är emellertid att juridiken i snävare mening anknyter till andra vetenskaper, vilkas uppgifter är att sakkunnigt granska och framställa olika grupper av realia. En rad hjälpvetenskaper framträda sålunda. Vissa grenar av sociologin äro emellertid särskilt inriktade på rättslivet (t. ex. kriminologi, socialpolitik). Även nationalekonomin har stor betydelse som hjälpvetenskap åt juridiken; den förser juristerna med kunskap om ekonomiska realia. Rättsfilosofin eller den allmänna rättsläran framstår också genom de särskilda krav den ställer på sina utövare nära nog som en självständig hjälpvetenskap till juridiken. Den har till uppgift att granska problem, som hänföra sig till juridikens arbetsmetoder och juristernas sätt att föra resonemang. Härom har ROSS träffande sagt: »Retsfilosofien bor, så at sige, en etage højere end retsvidenskapen och 'ser ned' på denne.»⁶

»Realitetsforskning» eller det blygsammare inhämtandet av kunskaper om realia, som sammanbragts genom andras forskning, har

⁵ HULT, *Om juridiska studier* (Uppsala 1949), s. 14.

⁶ ROSS a. a. s. 45. Jfr JAN HELLMER i *Svensk juristtidning* 1956, särsk. s. 9.

sitt värde också som ett incitament till självbesinning. Att juristen valt en verksamhet, där han huvudsakligen kommer att ägna sig åt analys av rättsregler, innebär icke, att rättsreglerna äro det enda viktiga sociala fenomenet. Mot bakgrunden av realia framstå de som detaljer i ett stort och ständigt skiftande, ett levande komplex — och man får också anledning säga sig, att rättsregeln som av metodiska skäl intar en central plats i juristens forskning i verkligheten är oskiljaktigt förbunden med komplexet rättsordningen och komplexet samhället. »Rättsreglerna leva icke sitt eget liv i ett lufttomt rum, såsom den rena rättnormativismen synes förutsätta och rättsvetenskapen skulle kvävas av syrebrist, om den icke stode i förbindelse med verklighetens atmosfär.»⁷ Dylika observationer är det särskild anledning ha i minnet vid studiet av folkrätt. Bland våra dagars många och svårlösta men ofta högintressanta internationella problem äro spörsmål om tolkningen av folkrättsliga regler ingalunda de viktigaste, men en realitetsmedveten rättsvetenskap kan måhända spela en roll i försöken att angripa de stora frågorna, på vilkas lösning mänsklighetens öde hänger.

II. Vi övergå till folkrätten. Rättsfilosofiskt intermezzo

Folkrättens begrepp. En preliminär bestämning

Om folkrättsvetenskapen, såsom allmänt antages, är en gren av juridiken, har den till uppgift i första hand att analysera och framställa rättsregler, vilka på grund av någon särskild egenskap fått bilda en grupp för sig. Gruppbeteckningen »folkrätt» eller »internationell rätt» kan förmodas vara vald för att ange regelgruppens särdrag. Termerna indicera, att man skall ha att göra med regler, som angå förhållandena mellan folken eller nationerna och som, eftersom de äro rättsregler, uppfattas såsom förbindande.

Hade vi att göra med en annan regelgrupp — till exempel sjö rätt eller skadeståndsrätt — kunde vi måhända nu kasta oss direkt in medias res, d. v. s. gå att undersöka huru juridikens tidigare allmänt beskrivna arbetsuppgifter te sig i fråga om just den regelgruppen. Så kan man dock icke förfara i en handledning för studiet av folkrätt. Varje intelligent student måste nämligen erfara behovet av att göra klart för sig, om folkrätten som juridiskt fenomen skiljer

⁷ ACGE i *Festskrift tillägnad Nils Herlitz* (Stockholm 1955), s. 7.

sig från rätten i allmänhet, och i så fall, vilka skiljaktigheterna äro. Detta behov understrykes av i den allmänna politiska debatten ofta förekommande uttalanden, enligt vilka någon folkrätt icke finnes eller i varje fall icke respekteras. Problemställningens legitimitet erkännes också av fackmännen i det att läroböckerna i folkrätt regelmässigt inledas med mer eller mindre utförliga bevis om ämnets existens. Men studenten finner också snart, att folkrätten förnekats av åtskilliga märkesmän inom stats- och rättsfilosofin; bland folkrättsförnekarna bruka nämnas SPINOZA, HOBBS, AUSTIN, HEGEL, LUNDSTEDT. Vi ha alltså anledning fråga oss, om den beskrivning av rättsregeln, som tidigare hypotetiskt uppställts, täcker folkrättsregeln, om den eventuellt behöver revideras för att omfatta jämväl denna senare, om man måste arbeta med flera beskrivningar, enligt vilka rättsregeln i allmänhet kan utmärkas av vissa karakteristika och folkrättsregeln av andra, eller om folkrätten ligger helt och hållet utanför vad vi med tillbörlig respekt för den rättsvetenskapliga traditionen kunna beteckna som »det juridiska fenomenet» eller rättslivet. Finns det någon folkrätt eller är den allenast, såsom Talleyrand lär ha sagt om kärleken, »une réalité dans le domaine de l'imagination», en realitet i inbillningens värld?

För att ge oss in i prövning av dylika frågor måste vi preliminärt ange vad vi i detta sammanhang mena med »folkrätt». Om man ställer frågan »finns jultomten?», så vill man veta huruvida en figur, »jultomten», som i sagan och fantasin företer bestämda drag, röd luva, vitt skägg o. s. v., existerar i verkligheten. Påstår man med folkrättsförnekarna, att det inte finns någon folkrätt, har man redan förutsatt ett begrepp, nämligen folkrättens, vilket man påstår sakna motsvarighet i verkligheten. Vända vi oss nu till litteraturen finna vi visserligen, att den ger uttryck åt mycket växlande meningar om folkrättens »grund», »väsen» eller »natur», men de flesta författare synas dock laborera med en snarlik bestämning av folkrättens begrepp. Man säger, låt vara i skiftande formuleringar, att med folkrättsliga regler avses sådana regler, som »gälla för staterna» eller uttala, att en stat är förpliktad att handla på ena eller andra sättet i förhållande till andra stater och mellanstatliga organisationer.⁸ När vi i fortsättningen tala om folkrättens begrepp avse vi denna

⁸ Det förhållandet att en del författare som folkrättsliga beteckna också vissa regler, vilka innehålla, att en stat är förpliktad gentemot enskilda individer, kunna vi här lämna åt sidan.

preliminära bestämning, som ju i och för sig intet utsäger om existensen av dylika regler eller om de sociala sammanhang i vilka de kunna vara verksamma.

Äro folkrättsreglerna »verkliga» rättsregler?

Den fråga vi nu kommit fram till skall undersökas med utgångspunkt från den realistiska uppfattning, som tidigare skisserats. Doktrinhistorien och doktrinkritiken lämnas därhän. Det kan emellertid vara skäl att påpeka, att för den juridik, som stod på teologisk eller naturrättslig grund, problemställningen icke existerade, eftersom de grundläggande absoluta buden antogos binda furstar och stater likaväl som enskilda individer och detta oavsett om reglerna faktiskt voro effektiva inom samhället. Den positivistiska riktning, å andra sidan, som betraktade rättsreglerna som uttryck för statens vilja, hade icke någon plats reserverad i sitt system för rättsregler, vilka den stat, vars vilja var rättens grund, skulle ha att åtlyda även mot sin vilja.

Uppgiften som vi ställt den avser att bedöma verklighetsunderlaget för påståendet, att staten är av folkrättsliga regler förpliktad mot andra stater. Ett verklighetsunderlag finnes och åberopas i litteraturen i ofta likartade vändningar. En svensk författare, GIHL, säger i *Internationell lagstiftning* (Uppsala 1938, s. 2):

»Nu kan man ju konstatera, att den internationella rättens tillvaro eller rättskaraktär bestrides så gott som uteslutande från teoretiskt håll. De som äro praktiskt intresserade i saken, nämligen staterna själva, eller rättare sagt regeringarna och statsmännen, förneka egentligen aldrig tillvaron av en internationell rätt. Det händer visserligen understundom, att de bryta mot en folkrättslig regel eller en avtalsmässig förpliktelse; men de göra aldrig detta under åberopande av, att någon folkrätt icke existerar. Tvärtom göra de i regel vid dessa tillfällen de största ansträngningar för att bevisa att de icke brutit mot folkrätten. De bemöda sig exempelvis att uppvisa, att den folkrättsregel, mot vilken de skulle ha brutit, icke ägt den innebörd, som påståtts, eller de göra gällande, att det brutna avtalet icke varit för dem bindande på grund av tidigare avtalsbrott från motpartens sida o. s. v. Och härmed ådagalägga de så tydligt som möjligt, att de i princip anse sig skyldiga att respektera folkrättens bud. Och den omständigheten att staterna faktiskt handla efter regler, som de anse sig skyldiga att efterleva, och på grund varav de framställa krav, som de göra gällande såsom rättsanspråk, och ingalunda såsom beroende av en hos motparten eventuellt före-

fintlig välvilja, courtoisie eller moralitet, och att dessa krav också efterkommas eller eventuellt bestridas på rättsliga grunder, borde för en vetenskap, som vill anlägga ett realistiskt betraktelsesätt, vara tillräcklig anledning att medgiva tillvaron av en folkrätt, eller m. a. o. att antaga de folkrättsliga reglernas rättskaraktär, även om någon lagstiftningsakt, varifrån de leda sitt upphov, ej kan påvisas.»⁹

Nationella och internationella domstolar, diplomater och andra regeringsombud, staternas regeringar och till sist de enskilda individernas flertal ge oavlatligt uttryck åt övertygelsen, att staten som sådan är bunden av vissa rättsregler (folkrättens regler enligt vår preliminära begreppsbestämning) och staterna anpassa också med betydande regelmässighet sitt handlande efter dessa regler. Förhållandet kan uttryckas i konkreta exempel. Svenska statens organ ingripa icke mot främmande handelsfartyg inom det svenska kusthavet, när svenska staten anses folkrättsligt förpliktad att icke hindra »fredlig genomfart». Franska statens organ företa icke exekutiva åtgärder mot svenske ambassadören i Paris, när franska staten anses folkrättsligt förpliktad att respektera vissa regler om främmande sändebuds immunitet. Och sker ett ingripande i strid mot dessa regler anser sig svenska staten kunna som grund för krav på skadestånd mot franska staten åberopa ett de franska myndigheternas brott mot en folkrättslig förpliktelse; uppstår tvist om ingripandets otillåtlighet och hänskjutes den till skiljedom, kan franska staten förmodas böja sig för ett skiljedomsavgörande, som ut säger att franska staten på grund av brott mot folkrätten skall erlagga skadestånd till svenska staten.

I umgänget mellan staterna framstår med andra ord regeln om vissa rättsliga förpliktelser för den ena staten gentemot andra stater som en realitet. Vända vi tillbaka till den som en arbetshypotes uppställda beskrivningen på rättsreglerna såsom handlingsmönster, vilka uppfattas som förbindande och därför effektivt efterlevas, synes den täcka jämväl folkrättsreglerna. Vi måste emellertid observera, att beskrivningen utformats med den interna rätten för ögonen. Rättsregeln uppfattas eller upplevs som rättsligt krävd av människorna inom ett samhälle och därför blir den effektiv inom detta samhälle; den efterlevs av samhällsmedlemmarna både som enskilda och som organ för samhället. Den svenska rätten kännetecknas med andra ord

⁹ Jfr ordalagen hos BRIERLY, *The law of nations* (4. ed., Oxford 1949), s. 70.

av att det är människorna i Sverige, som uppfatta dess regler som rättsligt krävda och inrätta sitt handlande efter dem. Då staten eller kommunen eller en aktiebolagsstyrelse handlar i överensstämmelse med en regel, finner man dess psykologiska kriterium såsom rättsregel (känslan av en rättslig förpliktelse) hos dem, som företräda kollektivet och som jämväl äro medlemmar i det samhälle inom vilket den svenska rätten fungerar.

Men finns det något internationellt samhälle inom vilket regler för mänskligt handlande kunna uppnå effektivitet? Det är icke ovanligt, att folkrättsliga författare anse sig befogade att från iakttagelsen av att organen för staterna A, B, C, D o. s. v. handla i överensstämmelse med regler, vilka uttrycka en förpliktelse för staten mot andra stater, helt enkelt konkludera, att alla stater bilda ett samhälle (folkrättssamfundet). En sådan konklusion är dock förhastad. Också förevaron av en samhällsbildning måste konstateras genom verklighetsiakttagelse. Vi kunna därför icke undgå att pröva frågan, huruvida ett internationellt samhälle (ett staternas samfund) finnes, som bildar folkrättsreglernas miljö, där de uppstå och verka, och ur vilket de hämta sin kraft. Men innan vi ytterligare beröra detta spörsmål skall en annan synpunkt anläggas.

Den nationella aspekten

Det torde icke av någon bestridas, att inom det svenska samhället vissa regler fungera, vilka enligt sitt innehåll förplikta svenska staten gentemot andra stater. Som exempel kunna väljas de huvudsakligen oskrivna grundsatserna om främmande sändebuds och staters immunitet. Det anses allmänt som en plikt för svenska statens organ (regeringen, domstolarna o. s. v.) att följa dessa grundsatser. De uppfattas som förbindande på alldeles samma sätt som andra regler i svensk rätt. De måste sägas vara beståndsdelar av den svenska rätten. Äro de beståndsdelar av vår rätt nödgas vi emellertid söka efter deras källor. Vi finna då reglerna delvis framkomna i praxis liksom annan sedvanerätt. De svenska domstolarna presumera, att svensk rätt i fall, som enligt vår preliminära begreppsbestämning äro folkrättsliga (d. v. s. där fråga är om förevaron av en svenska statens förpliktelse mot främmande stat), innehåller samma regler, som andra civiliserade länder erkänna.¹⁰ I anslutning till rättsfallet NJA 1946 s. 65 har MALMSTRÖM träffande uttalat:

¹⁰ Jfr NJA 1942, s. 65.

»HD säger sig döma efter svensk rätt, och de grundsatser, som sålunda upptagas, bli just därigenom att beteckna såsom av praxis knäsatta svenska regler. Men de tagas från en internationell fond av principer, vilka HD ansett sig icke kunna åsidosätta.»¹¹ Vi ha med andra ord att göra med svenska rättsregler, vilkas källa är svensk sedvana. Men innehållet i reglerna har hämtats från »en internationell fond av principer»: statspraxis, främmande länders »nationella folkrätt», internationella skiljedomstolars uttalanden, doktrinen o. s. v. Emellertid utgör ju icke endast praxis utan även lagstiftning och traktater källor till svensk folkrätt.

Det påståendet kan vågas, att alla eller de flesta civiliserade staters rättsordningar innehålla en »nationell folkrätt». Denna har i de olika länderna likartat innehåll. Då en källa ständigt måste sökas inom den nationella rättsordningens ram, är det emellertid naturligt, att de olika ländernas regelsystem icke äro identiska. De ge uttryck åt skilda »uppfattningar» om vad folkrätten kräver. Till exempel i fråga om en stats rätt att utkräva straff av främmande medborgare står bland staterna i västerlandet starkt motsatta meningar mot varandra. I en dylik kontroversiell fråga kan därför en svensk domstol komma att nå fram till helt annat slut än en engelsk domstol, ehuru båda åberopa folkrätten och tillämpa till sin typ folkrättsliga regler. Det kan också ifrågasättas, huruvida den nationella folkrätten är fullständig. Är det realistiskt, kan man exempelvis fråga, att säga om en stat, som ger sin anslutning till den fakultativa klausulen i Internationella domstolens stadga, att staten genom detta åtagande med sin egen rättsordning införlivat det omfattande och delvis icke kända konglomerat av regler, vilka Internationella domstolen kan framdeles komma att tillämpa såsom »allmän praxis, godtagen såsom gällande rätt»? Sätillvida synes mig ett principiellt jakande svar vara möjligt som en *svensk* domstol vid bedömandet av en folkrättslig fråga i stort sett får antagas följa samma metod som Internationella domstolen, ställd inför ett spörsmål av samma innebörd. I båda fallen söker man efter en internationell sedvänja, en allmän praxis. Enligt stadgan för Internationella domstolen skall den vara »godtagen såsom gällande rätt», medan svenska högsta domstolen i sin rättskipning sökt ledning i den för bestämmande i konkreta fall av innehållet i svensk rätt. Men det är att märka, att vi i detta sammanhang tala om svensk (respek-

¹¹ *Svensk juristtidning* 1953, s. 548.

tive dansk, engelsk, tysk o. s. v.) rätt. Den ställda frågan kan vara att besvara på olika sätt beroende på till vilket lands rättsordning den hänför sig. Därigenom illustrerar den också, hurusom den nationella aspekten på folkrätten icke synes räcka till för att uttömmande beskriva det sociala fenomen vi söka få ett grepp om.

Den internationella aspekten

Att de nationella rättsordningarna innehålla regler, som äro folkrättsliga i den mening, att de föreskriva till exempel att främmande ambassadörer skola vara immuna mot åtal, innebär enligt mångas mening allenast, att de olika staterna i viss omfattning och envar på sitt sätt med sin egen rättsordning inkorporerat regler, vilkas innehåll hämtats ur en annan rättsordning, den internationella rätten. Immunitetsreglernas verkliga betydelse skall emellertid vara, att de fungera som rättsregler inom ett internationellt samhälle av stater (folkrättssamfundet) med en egen rättsordning, som de enskilda staterna äro underkastade. Just immunitetsreglerna väljas för övrigt ofta som exempel på detta förhållande. Icke sällan citeras i sammanhanget ett uttalande av sovjetambassadören Troianovski, enligt vilket en ambassadör i sig själv utgjorde ett belägg på existensen av en internationell rätt. Tankegången är väl den, att ambassadörens handlingsfrihet är rättsligt skyddad i det att en kränkning av hans immunitet regelmässigt leder till sanktioner i ena eller andra formen från folkrättssamfundets sida.

Vi komma alltså åter till frågan om »folkrättssamfundets» existens. Den är icke rent terminologisk. Något slags social verklighet måste ju åsyftas, om man i ett vetenskapligt sammanhang skall kunna tala om ett samhälle. Det gäller att finna faktorer, som effektivt hålla en grupp av människor samman i ett kollektiv.¹² I den folkrättsliga litteraturen åberopas icke sällan som sammanhållande element i folkrättssamfundet en existerande internationell värdegemen-

¹² Jfr följande uttalande av GÖSTA CARLBERG i *Kultur och religion* (Stockholm 1951), s. 120: »Mänskliga samhällen består av individer, som lever tillsammans. Att leva tillsammans är beteende. Att vara levande och bete sig är förändringsfenomen. Beteendet att leva tillsammans genomgår oupphörligt förändringar, karakteriserade av likhet och olikhet i responser och av inbördes stimulation, som leder till antingen Kooperation eller konkurrens. Trots konkurrens, rivalitet och ressentiment, som ofta dominerar beteendet mellan individer och mellan grupper av individer, iakttar vi det fenomenet att samhällena hålla samman! De 'krafter' som håller samhällena samman, är något så föga mystiskt eller metafysiskt som individens förmåga att lära sig beteenden...»

skap. Sålunda säges i ett relativt nyligen utgivet arbete av en nordisk författare att man åtminstone som en arbetshypotes kan antaga, att det finns en »communauté internationale de droit», grundad på »des valeurs objectives et englobant, à priori, tout les états».¹³ Amerikanen CORBETT säger sig å andra sidan i ett av sina senare arbeten hava uppgivit försöket att beteckna »international usages» såsom »law» och motiverar detta med, att en sådan beskrivning förutsätter ett samhälle av stater, men »this assumption exaggerates the conjunctive and underrates the disjunctive forces in international life».¹⁴ Bristen på sammanhållande krafter leder också belgaren DE VISSCHER till att förneka existensen av »une communauté internationale»; ett verkligt samhälle säges nämligen vara »la résultante de solidarités assez actives pour appeller une organisation du pouvoir, assez conscientes d'un bien commun pour susciter l'idée du droit et le sens de l'obligation».¹⁵

Frågan kan självfallet icke avgöras genom en gallupundersökning, där majoriteten av respektabla iakttagare får avgå med segern. Knappt heller uppnås resultat genom en analys av argumenten från ömse håll; ytterst är det ju fråga om en värdering av de obestridliga sammanbindande element i det internationella livet, som kunna av alla iakttagas, mot bakgrund av en mer eller mindre subjektiv bestämning av begreppet samhälle.

Vilka äro då de sammanbindande elementen? Det finns otvivelaktigt i det internationella livet en allmänt härskande uppfattning, enligt vilken alla stater ha att följa vissa regler som betraktas som rättsligt förbindande. Men »staterna» som sådana kunna icke hysa några övertygelser eller lära sig några beteenden. Och de individer som företräda staterna bilda icke något sällskap, som med fog kan betecknas som ett internationellt samhälle. Övertygelsen om förevaron av för staterna bindande rättsregler finns hos människorna, oberoende var de bo och vart de höra, och dess förklaring torde vara att söka i en »avledning» av den psykologiska kraft som den interna rätten har. Finns det ett världssamhälle, då måste det därför antagas bestå av människorna i världen; det är deras övertygelse som gör regler om hur staterna skola bete sig till verkliga rätts-

¹³ Se SUONTAUSTA, *La souveraineté des états* (Helsinki 1955), s. 21 ff.

¹⁴ CORBETT, *Law and society in the relations of states* (New York 1951), s. 75 ff.

¹⁵ DE VISSCHER, *Théories et réalités en droit international public* (Paris 1953), s. 114 ff.

regler. Folken bindas också samman av verksamheten inom de på traktater grundade organisationer av stater som finnas. Vi iakttaga vidare som ett faktum, att internationella skilljedomstolar med viss regelmässighet tillämpa ett system av regler: i stadgan för Internationella domstolen betecknas de såsom »internationell sedvänja, utgörande bevis för en allmän praxis, godtagen såsom gällande rätt».

Å andra sidan sakna vi i förhållandet mellan staterna den tvångsorganisation, som är karakteristisk för den nationella rättsordningen. Visserligen kunna rättsregler fungera effektivt utan att vara försedda med sanktion i form av fysiskt tvång. Men hör icke ett rättsmaskineri av något slag till bilden av ett samhälle? Frågan kan också formuleras så; måste icke juristen tveka att såsom en rättsordning betrakta ett system av låt vara med viss regelmässighet efterlevda grundsatser, då ett rättsmaskineri saknas? Man behöver icke gå till gammal tysk filosofi eller till moderna skeptiker bland rättsvetenskapsmännen för att få belägg för denna tvekan.¹⁶ Måhända bör man för att icke fresta termen samhälle alltför långt nöja sig med att säga, att iakttagelserna låta förmoda, att ett ofullbordat världssamhälle finnes i tillblivelsens eller, historiskt sett, kanske upp-

¹⁶ För mer än hundraftio år sedan (1799) skrev en svensk domare en bok om lagtolkning. Det har sitt intresse att här citera vad han har att säga efter att med varandra ha jämfört den »naturliga» och den »borgerliga» lagen:

»En Lag, som ej efterlefves, tjenar till intet. Det följer således af sig sjelf, att naturliga Lagen medför förpligtelse, så inom som utom Borgerlig Regering; men hvar ingen Styrelse finnes, som kan afhålla utsväfningar, der lemnas ej heller förnuftet tillbörligt värde; der måste passionerne få öfverhand; der måste rättvisa och billighet vika; der blifva egennytta och hämnd de egentlige ledare; der är hvar och en för sig både part, vittne, domare och executor i egen sak; der skall styrkan, vare sig enkel eller sammansatt, rycka till sig alla rättigheter och samla alla skyldigheter kring svagheten. Sådant är tillståndet utan Borgerlig Regering, utan beskrifven lag. Endast uti Borgerliga Samhällen, och i väl inrättade Borgerliga Samhällen kunna desse olägenheter, eller åtminstone följderna deraf afböjas. Der, allenast der kunna människans gerningar få sin vissa stämpel; der är Lagen Samhällets allmänna vilja, och Lagen allena förordnar och straffar: det sker utan ifver och hetta, och likmätigt det afseende hvarje gerning för sig förtjenar i Samhället. Lagarne utgöra Samfundsbandet: deras föremål är, att vidmakthålla ordning och skick i allt; och detta sker, då människors afvikande gerningar och företag idkeligen återföras till likställighet med Samhällets allmänna vilja och förnuftets föreskrifter, som uti Lagarne uttryckas. Detta kan i det hela omöjligen verkställas utan tvång. Utom Borgerlig Regering, har hvar och en fullkomlig rätt att styra, afböja, rätta och straffa människors missbruk av friheten; men huru otillräcklig är deremot magten? Derföre har all sådan kringspriidd rätt och magt måst samlas hos Styrelsen eller Regeringen i hvar land; och Domare-Embetet inrättas, att skipa Lag och Rätt Medborgare emellan.» Cit. från LIND, *Domarens pröfning efter Sveriges lag eller sättet att utröna lagens rätta förstånd, mening och grund*. Ny upplaga utg. av PHILIPSSON (Stockholm 1848).

lösningens eller rekonstruktionens stadium; vissa normer följas faktiskt såsom rättsligt krävda i förhållandet mellan staterna utan att de alltid låta sig inordna i någon viss statlig rättsordnings regelsystem.

Om vi stanna vid en sådan beskrivning blir folkrätten såsom »juridiskt fenomen» en komplex företeelse. Inom de nationella rättsordningarna finnas folkrättsliga regler, vilka otvivelaktigt äro »verklig» rätt. Men vi iakttaga också ett — eller kanske flera — system av regler om statens beteenden såsom element i ett ofullbordat världssamhälle. Med »allmän folkrätt» förstå vi, då den nationella aspekten anlägges, de handlingsmönster (»uttryck för idéer om handlingssätt i tänkta situationer»), som utvecklats genom staternas praxis och bilda kärnan i den »internationella fond av principer» ur vilka nationella domstolar ösa. Anlägges den internationella aspekten utgör allmän folkrätt de primitivt verkande och grovt tillyxade regler, som anses av sedvana gälla för staterna inom ett ofullbordat internationellt samhälle. Härtill ansluta sig med krav på allenast partikulär giltighet normer, som nedlagts i traktater, samt de normer, som uttryckas i sedvana iakttagen av smärre grupper av stater.

En närmare bestämning än den nu anförda synes mig varken önskvärd eller möjlig. Emellertid torde det förda resonemanget medge, att man som en arbetsdefinition behåller den ovan (s. 12) angivna preliminära bestämningen av begreppet folkrättsliga regler: regler som uttala att en stat är förpliktad att handla på ena eller andra sättet i förhållande till andra stater eller mellanstatliga organisationer. Jag tycker mig skönja ett visst stöd för min mening i ett uttalande av EDV. HAMBRO i hans intressanta skrift »Et folkerettslig studiefelt» i *Festskrift til Professor Bjørn Helland-Hansen* (Bergen 1956, s. 114): »Nye organisasjonsformer i det mellomfolkelige liv vil også skape nye rettsbegreper eller endre de gamle. De folkerettslærde må lete etter grensefeltet hvor retten kanskje holder på å skifte karakter. For en slik undersøkelse er det ikke påkrevd å arbeide med noen eksakt definisjon av folkeretten. Tvertom vil en apriorisk definisjon kunne hemme arbeidet. Det er nok å bli enig om at det fins enkelte regler som statene stort sett følger i sine innbyrdes forhold fordi de mener at de er forpliktet til det. Disse regler kan kalles, og kalles oftest, folkerett. Utviklingen har medført at mange av disse regler forplikter og berettiger mellomfolkelige organisasjoner og at enkelte av dem også tar direkte sikte på individer.»

De rättsfilosofiska problemen och folkrättsdoktrinen

De spörsmål om terminologi och verklighetsbedömning, som kortfattat angivits i föregående avsnitt, tillhöra närmast rättsfilosofins och rättssociologins speciella domäner. Vilket svar den enskilde folkrättsjuristen lämnar på dem kan vara likgiltigt för hans förmåga att angripa de folkrättsliga huvuduppgifterna, särskilt då analysen av det iakttagbara system av regler, som enligt sitt innehåll förplikta staten mot andra stater eller staterna mot varandra. Trots att han ställer sig kritisk till den uppfattning, enligt vilken folkrätten skulle hava »en fundamental väsenslikhet med den inomstatliga lagen», påpekar OLIVECRONA sålunda också följande: »Från vanlig juridisk synpunkt tycks det inte finnas någon större skillnad mellan de folkrättsliga reglerna och den egentliga, inomstatliga rätten. Vad som är av omedelbart intresse för juristen i hans egenskap av jurist är att reda ut vilka handlingsmönster reglerna innehålla och hur de skola kompletteras när de i ett givet fall inte täcka situationen. Folkrättsexperter sysslar med frågor av samma slag, då han behandlar de internationella reglerna».¹⁷ Likväl har den, som studerar folkrättsdoktrinen, anledning beakta författarnas rättsfilosofiska utgångspunkter i det att de påverka deras sätt att föra resonemang och deras val av terminologi. Så snart en författare bekänner sig till en naturrättslig åskådning, d. v. s. ser på rättsreglerna såsom ytterst emanerande från en högsta sedelag, en högsta rättvisa eller ett högsta förnuft, kan han befaras låta sin uppfattning om de enskilda reglernas innehåll i tveksamma fall påverkas av övertäganden, som icke alltid härledas från det folkrättsliga regelsystemets egen ideologi utan från naturrätten.¹⁸ Ställningstagandet till ett rättsfilosofiskt grundspörsmål kan

¹⁷ Se OLIVECRONA a. a. s. 182 ff. CORBETT, som anser, att folkrättsreglerna äro att beteckna såsom »international usages» och icke såsom »law», avvisar därför icke studiet av dem inom rättsvetenskapen. I *The study of international law* (New York 1955, s. 10) skriver han: »The position taken in this essay is that the subject matter of international jurisprudence should be regarded not as law, but as law *perhaps* in the making, and that specialists at work in this field should frankly accept the purpose of contributing, by a more searching inquiry into the processes of decision, to the development of operative rules of international conduct.»

¹⁸ Här må anmärkas, att hos vissa folkrättslärda en tendens gör sig gällande att i tveksamma fall draga vittgående slutledningar om gällande folkrätt från den »ideologi», som kommer till uttryck i det folkrättsliga regelsystemet i dess helhet, eller från allmänna rättsgrundsatser som antagas ägnade att »fylla ut» folkrätten. En sådan lagtolkningsmetod betecknas stundom såsom naturrättslig. Det är emellertid icke befogat att ange den som metafysisk eller vidskeplig, så länge den icke uppställer postulat för rättsreglerna utanför den räkning som på vetenskapens nuvarande ståndpunkt är tillgänglig för iakttagelse.

alltså påverka regelanalysen. De som söka en realistisk förklaring till rätten sträva väl i allmänhet i sina framställningar efter att göra åtskillnad mellan värderingsfri analys och »principiella» betraktelser. Men även i en sådan författares fall måste man ibland för att rätt förstå honom beakta hans allmänna rättsteoretiska inställning. Härvid spelar in, att folkrättsliga problemlösningar under den internationella aspekten kunna företagas delvis annorledes än med den juridiska metod som ter sig naturlig, då den nationella aspekten anlägges. En uppmärksam läsare har att göra klart för sig inom vilken miljö eller på vilket plan en forskare rör sig. Härom kan hans allmänna syn på folkrätten lämna besked.

Till sist skall allenast erinras om de icke särskilt vällyckade termerna *monism* och *dualism*. De användas för att beskriva olika skolor inom folkrättsdoktrinen.¹⁹ Författare som hävda, att det finns ett samhälle av stater eller ett folkrättssamfund med en egen rättsordning, helt skild från de nationella rättsordningarna (med deras eventuella folkrättsregler), vilka staterna fritt utforma, bruka kallas dualister eller pluralister. En del säga å andra sidan, att den enda realiteten i folkrätten är de nationella rättsordningarnas folkrätt; de sägas vara anhängare av monism med internrättsligt primat.²⁰ Andra anse sig böra förutsätta eller kunna urskilja ett globalt eller rentav »federalistiskt» rättssystem med folkrättsreglerna i toppen, förbindande för alla stater, och därunder nationella rättsordningar, vilka staterna ha att utforma autonomt men i enlighet med folkrätten;

¹⁹ Se om termerna monism och dualism jämväl nedan s. 35.

²⁰ Ibland anges anhängarna av denna skola så, att de sägas betrakta folkrätten som »yttre statsrätt». De förutsätts då också vilja hävda, att staten icke är bunden av »sin» folkrätt utan att denna närmast har karaktär av ett slags anvisningar till statsorgan om hur de skola bete sig i utrikesärenden. Dylik mening har termen »äusseres Staatsrecht» i Hegels rättsfilosofi och hos några därifrån utgående särskilt tyska folkrättslärda (LASSON, E. KAUFMANN, ZORN); liknande synpunkter på folkrätten hävda bland yngre lärda WENZEL, HOLD-FERNECK och i viss mån TIMASHEFF och andra efterföljare till JELLINEK. — Termen »äusseres Staatsrecht» har emellertid av andra och äldre folkrättsjurister (MOSELER, G. F. V. MARTENS) använts allenast för att allmänt beteckna statens publika rätt angående externa ärenden. En term för det av dem åsyftade regelkomplexet är icke obehövlig, men uttrycket »yttre statsrätt» är infekterat av dogmatik och därför knappast brukbar. NUSSBAUM talar för sin del om »external municipal legislation» (*A concise history of the law of nations*, New York 1954, s. 201) och med vidsträcktare syftning om »the order of foreign relations», inneslutande bland annat den internationella privaträtten (*Principles of private international law*, London 1943, s. 43). BÜHLER föreslår som beteckning på den nationella externa rätten i dess helhet termen »Aussenrecht»; den internationella privaträtten betecknar han, något tungt, som »Nationales Aussenprivatrecht». Se BÜHLER, »Der völkerrechtliche Gehalt des internationalen Privatrechts». I *Festschrift für Martin Wolff* (Tübingen 1952), s. 183.

dessa författare angivas såsom anhängare av monism med folkrättsprimat. Såsom torde framgå av vad tidigare sagts behöver något svalg icke åtskilja dem, som välja ena eller andra beskrivningen såsom mest adekvat. Man må också beakta — häri ligger forskningens både tjusning och ansvar — att en uppfattning kan kräva revision på grundval av nya erfarenheter, liksom att de ting, som utgöra studiers föremål, ständigt undergå ändring.

III. *In medias res. Folkrättsvetenskapens arbetsuppgifter*

Allmän folkrätt

Folkrättsvetenskapen har att sysselsätta sig med analys av folkrättens regler och med den systematiska samordningen av dem. I första hand gäller det att undersöka staternas praxis för att fastställa den sedvana, som brukar sammanfattas såsom uttryck för allmän folkrätt.

Metodiken härvidlag skiljer sig avsevärt från den som används i den interna juridiken. I ett land som Sverige, där rätten är i huvudsak skriven, insamlas materialet för analysen i första hand genom studium av lagens text. Rättsvetenskapsmannen slår liksom domaren i lagboken, då han börjar sitt angrepp på ett konkret juridiskt problem. I länder som de anglosaxiska, där rätten i betydande omfattning är sedvanerätt, insamlas materialet för analys i stället från rättspraxis. Denna publiceras i omfattande prejudikatsamlingar, vilka jämte den skrivna lagen sägas utgöra »repositories of the law».²¹ I folkrättsforskningen blir analysens första problem — att finna materialet — vida mer komplicerat. Någon rättspraxis i vanlig mening finnes icke. De nationella domstolarna befatta sig i relativt begränsad omfattning med folkrättsliga fall och avgöranden från olika länder äro på grund av den juridiska teknikens växlingar svåra att samordna. De många avgöranden från internationella skiljedomstolar och andra instanser, som faktiskt finnas eller funnits, uttrycka å andra sidan icke prejudikat i den interna rättens mening. Framför

²¹ I England och Förenta staterna få de blivande juristerna först av allt lära sig vilka domstolarna äro, på vad sätt talan kan anhängiggöras samt var prejudikaten finnas och hur man läser dem. Se t. ex. PHILLIPS, *A first book of English law* (3. ed., London 1955) och MORGAN & DWYER, *Introduction of the study of law* (2. ed., Chicago 1948); särskilt det senare arbetets omfattande redovisning av engelska och amerikanska »repositories of the law», s. 166—283.

allt beror detta på att ingen stat anses av allmän folkrätt förbunden att underkasta sig internationell rättskipning men också på möjligheten för parterna i varje särskild tvist att genom kompromiss både inskränka omfånget av de fakta, till vilka domstolen skall taga hänsyn, och stipulera om de regler, vilka i det särskilda fallet skola tillämpas som rättsregler. Man torde rentav kunna säga, att de internationella prejudikaten få betydelse först sedan doktrinen mera allmänt bestämt sig för en viss tolkning av dem och de sålunda bearbetade kommit att påverka statspraxis. Det är nämligen ur staternas gemensamma praxis, som den allmänna folkrättens satser anses vara att utleta i det att denna praxis ger upphov till rättsedvana. Materialet för analys av folkrätten framkommer därför genom studium av statspraxis, varvid det gäller att utfinna, huruvida vissa däri följda grundsatser äro såväl allmän praxis som också »godtagna såsom gällande rätt». Metoden är mödosam som guldgrävarens, som silar sanden genom sin vask i syfte att finna de korn som glimma. GIHL beskriver uppgiften som »ett av folkrättens svåraste problem», vilket han skildrar på följande sätt:

»Folkrätt är ju väsentligen sedvanerätt, d. v. s. statspraxis. Den manifesterar sig m. a. o. i staternas handlingssätt. Men staterna handla ju icke alltid folkrättsenligt. Hur skall man veta, när staternas handlingar äro uttryck för en folkrättslig regel eller helt enkelt folkrättsbrott? Den internationella sedvanerätten står ju icke stilla utan befinner sig i ständig utveckling, och en statsåtgärd, som strider mot tidigare praxis och följaktligen i första hand ter sig som ett folkrättsbrott kan ju helt enkelt betyda uppkomsten av en ny folkrättsregel. Hur skall man veta om den är det ena eller det andra? Frågan kan väl knappast besvaras annat än genom en med vanlig historisk metod företagen analys av staternas uppträdande. Man kan se efter, huruvida den röner efterföljd o. s. v. Men protester kunna ju vara oberättigade, och efterföljden kan vara inspirerad av opportunitetsskäl av mer eller mindre tillfällig art. En viktig omständighet är naturligtvis, om den företagna åtgärden är baserad på en rättsövertygelse hos den stat, som företager densamma, den opinio juris et necessitatis, som av gammalt ansetts som ett kriterium på en sedvanerättslig regel, och ett indicium härför är, huruvida staten i fråga vidhåller sitt handlingssätt och godtager det, när det upprepas av andra, även när det länder till den förstnämnda statens nackdel.»²²

²² GIHL i *Svensk juristtidning* 1953, s. 366 f. Den intresserade hänvisas också till det överhuvudtaget mycket läsvärda inledningskapitlet till HALL's numera nästan klassiskt vordna verk *A treatise on international law* (1880), där frågan om det som utmärker »an authoritative international usage» belyses på synnerligen instruktivt sätt.

Man kan måhända undra, om forskaren någonsin kunde lyckas sammanbringa det material, som han skall bearbeta, om han obönhörligen alltid hade att bege sig till källan (statspraxis) och analysera denna med hjälp av »vanlig historisk metod». Emellertid finnas genvägar. Såväl doktrinen, vilken spelar särskild roll inom folkrätten, som i viss mån de internationella s. k. prejudikaten, hjälpa forskaren på hans färd.

Doktrinen är omfattande. I den ingå systematiska bearbetningar av folkrättsreglerna, bearbetningar som datera sig redan från den tid, då en folkrätt i nutida mening, d. v. s. med regler för de »suveräna» staterna, först tog form. Folkrättsvetenskapens klassiker stodo s. a. s. faddrar till eller tjänstgjorde rent av som barnmorskor åt den folkrätt, som omkring tiden för Westfaliska freden vunnit — *sit venia verbo* — stadga och sammanhang. Den tidiga doktrinen torde i själva verket i icke ringa grad ha fungerat som källa för den statspraxis som blev till rättssedvana, i det att de klassiska folkrättslärnarnas praktiska verksamhet icke sällan bestod i att upplysa furstarna om hur de enligt en folkrättsdogmatik byggd på teologiska eller naturrättsliga postulat eller på slutledningar från den romerska rätten voro skyldiga eller berättigade att handla. Bland klassikerna före GROTIUS var SUÁREZ juriskonsult åt såväl jesuitorden som påven; AYALA var generalauditör åt Filip II av Spanien; GENTILI praktiserade i London bland annat som spanska legationens jurist och hans postuma verk bär den målande titeln *Pleas of a Spanish advocate*. Deras och andras råd eller anvisningar påverkade den diplomatiska praxis. Folkrättslärnarnas teoretiska verk lämna, oavsett de ideologiska utgångspunkterna, auktoritativ upplysning om den dåtida folkrättens krav. Under seklernas lopp ha senare forskare och författare ständigt konfronterat nya problem med i äldre praxis framträdande och i litteraturen redovisade rättsgrundsatser. Vid bedömandet av ett aktuellt spörsmål blir därför kontakten med den folkrättsliga doktrinen en angelägenhet av primär vikt — icke emedan doktrinen är folkrättens källa men på grund av att det är den, som verkställt de enda systematiska uppteckningar av folkrätten som finnas. Förhållandet har beaktats i stadgan för Internationella domstolen, artikel 38, där det bland annat heter, att domstolen »såsom hjälpmedel för fastställande av gällande rätt» skall använda »de olika ländernas mest sakkunniga författares lärosatser». Självfallet lämnar äldre litteratur dock endast råmaterial, om man ser till de uppgifter, som åvila forskare som träda till. De ha att kritiskt väga

detta material och bedöma, huruvida dess utsagor, att vissa regler gälla, alltjämt stå sig. Sedvanerätt kan försvinna genom s. k. desuetudo. Den kan omvandlas och nya regler kunna uppstå. En rättssedvänja kan också ändra karaktär i det att den icke i varje tidsskede framstår som »allmän» praxis. Partikulär folkrättslig sedvanerätt gäller mellan smärre grupper av stater. En regel kan tänkas följas av en enda stat i dess praxis och av den staten ensam uppfattas såsom folkrättsligt krävd.

»Prejudikaten» från internationella instanser få betydelse som hjälpmedel, då den egentliga analysen och systematiken av de väl »funna» reglerna tar vid. Den allmänna folkrätten kännetecknas som all sedvanerätt av att dess regler till sitt innehåll äro generella eller »grova».²³ Särskilt vid arbetet med ett konkret ställt spörsmål nödgas man söka efter syftet eller funktionen hos en allmänt formulerad regel eller »standard». Man kan också föranledas till antaganden om den funktion en viss reglering bör ha. Man måste studera vissa »realia», d. v. s. vad de internationella relationerna innebära på det område, där regeln antages skola fungera. Det är särskilt på detta stadium som de internationella instansernas avgöranden få värde. Dessa instanser ha brottats just med konkreta frågor, icke sällan utmärkta av att det gällt att på förhållanden av modern karaktär tillämpa regler av ibland vördnadsfull ålder. Att instanserna ofta få skäl begagna vad numera kallas en teleologisk lagtolkningsmetod sammanhänger med att de icke sällan ha att utgå från ett parternas samförstånd om en viss reglerings allmänna syfte. Men också då så icke är fallet spela rättspolitiska överväganden omisskännligt in. Artikel 38 i stadgan för Internationella domstolen lämnar en antydning också härom, då där säges, att domstolen skall vid sidan av allmän praxis tillämpa »allmänna, av de civiliserade folken erkända rättsgrundsatser» och — »såsom hjälpmedel för fastställande av gällande rätt» — tidigare rättsliga avgöranden, trots att dessa icke anses formellt bindande som prejudikat (jfr art. 59 i stadgan). För forskaren blir studiet av prejudikaten en ovärderlig lektion i metod. Systematiska bearbetningar av dem ha också kommit att i allt högre grad ingå i nutida folkrättsliga standardverk icke bara inom det anglosaxiska rättsområdet, där studiet av »cases» sedan länge framstått såsom en självklar uppgift, utan även i kontinental folkrättsdoktrin. I Sverige har SUNDBERG i sin *Folkrätt* lagt särskild vikt vid internationell judikatur.

²³ Se CASTBERG, *Folkerett* (2. uppl. Oslo 1948), s. 3 f.

Traktaterna

En lekmanamening hävdar ibland, att endast traktaterna äro verklig rätt, medan det icke är så helt ovanligt att i doktrinen en rakt motsatt uppfattning uttryckes.²⁴ Folkrätten består enligt denna egentligen endast av den internationella sedvanerätten.²⁵ Det skulle då falla utanför folkrättsvetenskapens omedelbara eller centrala intressesfär att sysselsätta sig med traktaters innehåll. En allmän folkrättslig sats, enligt vilken avtal skola hållas (*pacta sunt servanda*), medför att traktaterna bli bindande, men vad de innehålla är, säger man, icke folkrätt. Traktaterna skola nämligen vara att betrakta allenast som avtal eller kontrakt. De äro i allmänhet tidsbestämda eller uppsägbara. De binda allenast parterna. De innehålla icke »rättsregler».²⁶ Vanligare i doktrinen är dock den mening, som framställer avslutandet av traktater som en källa till folkrätten vid sedvanans sida. Därvid göres dock ofta skillnad mellan s. k. lagstiftande och andra traktater. Denna distinktion bygger, som särskilt Kelsen och Ross påpekat, på en fel-syn; alla traktater måste betraktas som i lika mån lagstiftande i det de alla uppställa en norm, som möjliggör en frågas lösning på rättslig grund.

Det är emellertid skäl att skilja mellan olika typer av traktater med hänsyn till deras betydelse för den folkrättsliga forskningen. Och det vore under alla omständigheter orealistiskt, ja renodlad »begreppsjurisprudens», att helt bortse från traktatregleringarna, emedan dessa icke skulle innehålla »rättsregler». Först må då beaktas, att avslutandet av traktater när allt kommer omkring utgör den metod staterna nödgas anlita för att sins emellan åstadkomma nya regleringar. Ibland avtala de sig bort från regler i allmän folkrätt och kun-

²⁴ Jfr JESSUP, *A modern law of nations* (New York 1949), s. 123 ff.

²⁵ GIHL har i delvis skilda formuleringar uttalat en dylik uppfattning, låt vara med icke alltför outrerade konsekvenser. I *Internationell lagstiftning* (1938) s. 19 säger han, att traktaterna icke »utgöra rättsregler i vanlig bemärkelse» men likväl »naturligtvis bli i hög grad bestämmande för det inom folkrätts-samfundet rådande rättsläget»; i *Svensk juristtidning* 1943 s. 513 säger han sig vilja beteckna »den allmänna folkrätten» »helt enkelt som folkrätten, eller m. a. o. den internationella sedvanerätten»; i *Studier i internationell rätt* (Stockholm 1955), s. 30 säger han om traktaterna, att de »befinna sig på ett annat plan än den internationella sedvanerätten, de ha i förhållande till denna en sekundär ställning»; i *Svensk juristtidning* 1956 s. 42, säger han, att man såsom rättsregler må betrakta traktatbestämmelserna »i fråga om de mellan ett flertal stater ingångna konventioner, vari de fördragsslutande staterna ömsesidigt förpliktat sig att iakttaga vissa regler för sitt handlingsätt».

²⁶ Observera att traktatreglerna innefattas i den arbetsdefinition av rättsreglern som uppställts inledningsvis i detta arbete.

na härigenom så småningom påverka allmän praxis, så att den icke önskvärda regeln upphör att fungera. Ibland skapa de genom traktat sins mellan nya regler, avsedda för nya situationer, och härigenom kan en allmän praxis framväxa. Ibland söka de genom medvetna gemensamma ansträngningar traktatvägen »kodifiera» gällande folkrätt och icke sällan inmänger sig i kodifikationsverksamheten en medveten strävan att under namn av kodifikation genomföra mer eller mindre långtgående folkrättsliga nyregleringar. På detta sätt bli traktaterna källor till allmän folkrätt, liksom de mellan de kontrakterande staterna skapa normer av ofta stor betydelse. Detta gäller särskilt om de traktater, som ligga till grund för och reglera verksamheten inom internationella organisationer. Det är särskilt dessa men även andra traktater, som medfört, att i våra dagar staternas handlingsfrihet och oavhängighet (deras »suveränitet») faktiskt begränsats så, att verklighetsunderlaget försvunnit bakom åtskilliga av den traditionella allmänna folkrättens satser.

Å andra sidan äro självfallet icke alla traktater av den betydelse, att det kan sägas vara en uppgift för folkrättsvetenskapen att analysera deras innehåll. En del framstå klart under bilden av kontrakt; en traktat om ett lån av guld eller konstverk, en traktat som gör slut på en individuell tvistefråga. En del traktater innebära, att stater åtaga sig att införliva vissa regler med sin rättsordning. Typiska äro de multilaterala Haagkonventionerna på den internationella privaträtts område. De regler, om vilka man här överenskommit, innebära icke handlingsmönster för staterna i deras förhållande till varandra och de behandlas helt naturligt inom en annan juridisk disciplin än folkrätten, nämligen den internationella privaträtten. Motsvarande gäller om vissa traktater på t. ex. auktorrättens eller trafiklagstiftningens områden. Man kommer sålunda fram till, att en traktat för att intressera folkrätten skall till sitt innehåll bestämma, huru de kontrakterande staterna ha att handla gentemot varandra; innehållet i traktaten skall med andra ord vara folkrättsligt. Men bland dessa traktater är det åtminstone i första hand endast de, som innehålla generella normer, som folkrätten har anledning syssla med. Vissa andra traktater, som gälla mellan flera stater, t. ex. de konstitutiva överenskommelserna (stadgorna för internationella organisationer), måste dock också beaktas, även i den mån de icke direkt kunna sägas innehålla generella normer angående staternas handlande.

Analysen av innehållet i åtskilliga traktater har alltså stor betydelse

för folkrätten. Från en praktisk utgångspunkt sett kan ingen konkret folkrättslig fråga bedömas utan att hänsyn tas såväl till innehållet i föreliggande och eventuellt tillämpliga traktater mellan de tvistande parterna som till vad gällande allmän och eventuellt partikulär sedvanerätt kan ha att säga. Härtill ansluter sig också nödvändigheten av att observera, huruvida parterna till äventyrs bekänna sig till olika »uppfattningar» om vad en i princip av båda omfattad sedvanerättslig regel faktiskt innehåller. Dessa livets krav medföra, att i verkligheten ingen folkrättslig författare torde underlåta att i teoretiska framställningar av folkrättens regelsystem behandla jämväl de viktigare traktaternas bestämmelser, vad de än må kallas. I ett svenskt folkrättsarbete kommer helt naturligt tonvikten att läggas på traktater, som Sverige avslutit eller vartill Sverige anslutit sig. Bortse kan man dock icke från politiskt betydelsefulla allmänna traktater utanför vårt eget traktatsystem. Det kan vara fråga om traktater, vilka kunna förmodas komma att påverka den allmänna folkrätten, eller om konstitutiva traktater såsom den, vilken ligger till grund för NATO, en inflytelserik mellanstatlig organisation, som Sverige icke tillhör men bland vars medlemmar räknas länder med vilka Sverige inom andra internationella organisationer intimt samverkar.

För fullständighetens skull må påpekas, att den allmänna folkrätten ju innehåller vissa grundsatser om traktaters tillkomst, tolkning och rättsverkningar. Härtill ansluter sig diplomatisk praxis, som folkrättsvetenskapen icke kan ignorera, även om den skulle sakna karaktär av rättssedvana. Slutligen blir för förståelsen av såväl folkrättsreglerna som diplomatisk praxis en viss kännedom om de olika ländernas konstitutionella regler om traktater oundgänglig; härtill skall jag återkomma. Beaktas må också traktattekniken, som utgör ett både praktiskt viktigt och ibland svårpenetrerat ämnesområde. Dit höra frågorna om de metoder, som anlitas för att genom traktater reglera skilda mellanvaranden, ofta sådana som angå behandlingen av en kontrakterande stats medborgare inom annan kontrakterande stats område eller handel, sjöfart, koncessioner m. m. De olika typer av klausuler, som härvid utbildats och som ofta i kombinationer och variationer ingå i ett betydande antal överenskommelser mellan staterna, fordra analys. Det är svårt att se till vilken disciplin dessa spörsmål om internationell legislativ teknik, som ju otvivelaktigt äro juridiska till sin natur, lämpligen borde förläggas om icke till folkrätten. Det kan tillfogas, att traktattolkningen, vars studium allmänt anses vara en

legitim uppgift för folkrättsvetenskapen, direkt sammanhänger med traktattekniken, ett förhållande som framträder i klar belysning i vår tid. De nutida multilaterala traktaterna, som utformas vid stora internationella konferenser under nära nog parlamentariska arbetsformer, visa sig icke kunna tolkas enligt de traditionella traktattolkningsmetoder, som alltså bli naturliga i fråga om bilaterala avtal, där traktattekniken är en annan i det att parterna i allmänhet på förhand noga överväga den juridiska innebörden av skilda ifrågasatta formuleringar och ha effektiv möjlighet att påverka traktatens slutliga text.

Rättspolitik. Internationella organisationer

Tidigare har sagts att även inom folkrätten en teleologisk metod vid analysen av regelsystemet icke kan undvikas och att denna metod påkallar studium av folkrättsreglernas uppkomst och funktion. Rättspolitiska synpunkter med deras anknytning till »realia» spela alltså in redan i analysen. »Hvad der er ret i dag», skriver ROSS med tanke på juridiken i allmänhet, »er... alltid ett spørgsmål om, hvad der vil ske i morgen. Medbestemmende, men også kun medbestemmende for denne kalkulation er, hvad det skete i går. Gældende ret er aldrig et historisk faktum, men en fremtidskalkulation. Dette giver den aktuelle retsvidenskabs sætninger et principiellt usikkerhedsmoment og bevirker, at spørgsmål om gældende ret, når kalkulationens sikkerhed avtager, på ejedommelig måde smelter sammen med retspolitiske spørgsmål om skabelse af ny ret.»²⁷

Problemen om skapande av ny rätt framträder inom folkrätten under speciellt intressanta aspekter. Folkrätten kan sägas vara »immobil» såtillvida som allenast rättssedvänjan erkännes som källa för allmän folkrätt. Inom nationella rättsordningar, som bygga på en sedvanerätt vilken fingeras vara oföränderlig, åstadkommes likväl rättsändring genom domstolarnas auktoritativa omtolkning av sedvanerätten efter nya behov. Dylika auktoritativa organ saknas i det internationella livet. Väl anses allmän folkrätt kunna ändras genom att ny praxis vinner stadga eller gammal praxis upphör — detta har redan berörts — men dylika förändringar ta tid och möta motstånd. »The very notion that international law requires any deliberate amendment is, indeed, quite a modern one», skriver BRIERLY,²⁸ som också gör antagandet, att det första medvetna försöket att skapa ny

²⁷ A. a. s. 39.

²⁸ A. a. s. 87.

allmän folkrätt (»stifta» folkrätt) var Parisdeklarationen 1814 om seglationsfrihet på internationella floder. Numera utfyller man — även detta har berörts — genom traktater det folkrättsliga regelsystemet eller avtalar man sig bort från detta och staterna söka också genom »kodifikation» åstadkomma rättsändringar. I viss mån har staterna kunnat överenskomma om en ordning för avgörande av rättstvister genom skiljedom; genom skiljedomsväsendet kan innehållet i vissa regler i gällande folkrätt påverkas. Däremot kvarstår ett annat problem helt olöst, nämligen just det som hänför sig till skapandet av organ för verklig internationell lagstiftning. Ingen möjlighet föreligger f. n. att underkasta staterna nya normer. Härfor erfordras deras samtycke i traktat eller deras medverkan i en ny praxis som efterhand kan erhålla karaktär av rättssedvana. Problemet belyses på utomordentligt intressant sätt av de anspråk på nationell frigörelse, som i vår tid ställas av folken inom koloniala vålden och för vilkas tillgodoseende instrument saknas motsvarande dem som tas i bruk inom ett enskilt land, då genom lagstiftning nya regler sätts i kraft för att tillgodose krav på social reform.

Det är naturligt att folkrättsvetenskapens medverkan ter sig önskvärd, då staterna numera medvetet sträva efter att skapa en »verklig» internationell rättsordning i syfte framför allt att trygga internationell fred och säkerhet och att åstadkomma »rättvisa» lösningar av mellanstatliga tvister och av sociala problem av internationell räckvidd. »Det minste som kan forlanges av de lærde», skriver HAMBRO i festskriften till Helland-Hansen, »er at de ikke skal legge hindringer i veien for en moderne utvikling utover den konservative garanti som en retsorden gir. Den skall hindre panikk, men fremme utviklingen. De folkerettslærde må tilrettelegge mulighetene for et intensere samarbeid. På dette felt kan juristene hjelpe statsmenn, politikere og diplomater. De må se problemene og fremstille dem klart og overbevisende. Og de må om mulig fremlegge forslag til løsninger. I alle fall kan de ikke møte 'atomalderens' krav med avlegse formler fra folkerettens barndom — selv om de er på latin.» För att kunna gripa sig an med uppgifter av nu antytt slag nödgas folkrättsvetenskapen med biträde av juridikens hjälp- eller gränsvetenskaper utforska de företeelser och sammanhang, som tillsammans bilda det gällande folkrättsliga regelsystemets miljö. Folkrättslärda anlitas icke sällan av regeringarna eller av internationella organisationer för att taga del i den verksamhet, som i brist på bättre kan kallas »internationell lagstiftning». Det

är icke heller ovanligt att enskilda folkrättsliga undersökningar ges en direkt rättspolitisk inriktning. Som exempel kunna anföras greken POLITIS' *Les nouvelles tendances du droit international* (Paris 1927) efter första världskriget och amerikanen JESSUP's *A modern law of nations* (New York 1949) efter det andra. Överhuvudtaget är det särskilt i amerikansk rättslitteratur icke ovanligt att termen »law» användes just för att beteckna en teknik för uppnående av en viss eftersträvad social ordning. Användbarheten av denna teknik i fråga om internationella problem ägnades under åren mellan de båda världskrigen stor uppmärksamhet, varvid slagordet var »Peaceful Change». Under denna devis sågo åtskilliga arbeten av företrädare för folkrättsvetenskapen dagen och diskuterades vid »the Tenth international studies conference» i Paris 1937. Dit hör exempelvis det amerikanska verket *Peaceful change. A study of international procedures*, som utgavs i New York 1937 av FREDERICK S. DUNN som resultat av hans och HELEN M. MOATS' undersökningar vid »Yale Institute of International Studies». Ett svenskt bidrag till samma studieprojekt är GIHL's *Internationell lagstiftning* (Uppsala 1938). Studier av denna typ synas på senare tid följa två skilda inriktningar. Båda riktningarna äro sociologiskt inställda. Den ena intresserar sig framför allt för metoder att förebygga krig. Sålunda har dansken GEORG COHN i sitt arbete *Kan krig förhindras?* (København 1945) velat lansera en ny vetenskap, »krigsförhindringsvetenskap» med »krigsförhindringsrätt». Den andra riktningen anknyter direkt till tanken på metodisk utbyggnad av folkrätten. SCHWARZENBERGER representerar denna skola, då han i *Gegenwartsprobleme des internationalen Rechtes und der Rechtsphilosophie* (Hamburg 1953), en festskrift för Rudolf Laun, gör sig till förespråkare för en ny forskningsgren inom folkrätten, »the science of international legislation», vars uppgift skall vara att undersöka »the factors which, at any time in the evolution of international law, determine the functional frontiers of the law of nations». Liknande synpunkter återfinnas i arbeten av CORBETT.

Till nu berörda i rättspolitiskt syfte bedrivna realitetsforskning ansluter sig studiet av de internationella organisationerna. De kunna studeras både normativt och sociologiskt. Det normativa studiet riktar uppmärksamheten främst mot de traktater, varpå deras verksamhet grundas, och sysselsätter sig med tolkning av traktaternas bestämmelser. Det sociologiska studiet tar sikte på organisationernas förmåga att skapa en miljö, inom vilken rättsregler kunna fungera

framgångsrikt och medverka i den process mot utvecklingen av ett världssamhälle, som ofta betecknas med den något vaga termen »integration». Mer eller mindre lärda skribenter i äldre tider ägnade sig icke sällan åt konstruerandet av projekt för organisation av evig fred (DUBOIS på 1200-talet, CRUCÉ och SULLY omkring 400 år senare, DE SAINT-PIERRE och KANT på 1700-talet). I våra dagar ägnar folkrättsvetenskapen betydande del av sitt arbete åt studiet av internationella organisationer ur såväl den normativa som den sociologiska synpunkten. Det må räcka att hänvisa till skrifter och debattinlägg av nordiska forskare såsom CASTBERG, CASTRÉN, ROSS och SØRENSEN. Observeras må också de många kritiska framställningarna av särskilt Nationernas förbunds system av LUNDSTEDT, vilkas huvudtanke slagordsmässigt framträder i titeln på en skrift av 1937, *Folk-rätten — en livsfara för folken*.

Sammanfattning

Folkrättsvetenskapens arbetsuppgifter kunna på grundval av den tidigare framställningen sammanfattas på följande sätt.

1) Analys av det allmänna folkrättsliga regelsystemet med beaktande av nationell judikatur och internationella »prejudikat» samt av med det internationella regelsystemet sammanhängande nationell lagstiftning.

2) Studium av traktattekniken och det gällande traktatsystemet samt analys av traktatbestämmelser, som genom sitt innehåll framträda som folkrättsliga regler.

3) Rättspolitiskt inriktade undersökningar särskilt avseende de internationella organisationerna och institutionerna.

IV. Hjälp och gränsvetenskaper

Liksom andra grenar av juridiken behöver folkrättsvetenskapen ofta utnyttja inom andra vetenskapsgrenar vunna rön. Den vänder sig därvid såväl till andra juridiska vetenskapsområden som till icke juridiska vetenskaper. Inom vetenskapen råder som på andra håll arbetsfördelning och specialisering. Detta nödgår specialisten på ett område att mer eller mindre okritiskt s. a. s. lyfta över de resultat som specialisterna på andra områden nått fram till, medan han själv

blir vid sin läst. Exempel har redan lämnats på hur rättsfilosofien eller den allmänna rättsläran bidrager till uppnåendet av adekvata beskrivningar av vissa folkrättsliga fenomen. Hur den allmänna rättssociologin kan lämna bidrag till folkrättsforskningen har också nämnts. Särskild betydelse för denna forskning har också den diplomatiska historien, som undersöker huru staterna förhållit sig till varandra under tidernas lopp. Den ger med andra ord upplysning om statspraxis, men lämnar vanligen frågan öppen, i vad mån praxis slagit över i rättsedvana. Det är en uppgift för folkrättshistorien att söka ur juridisk synpunkt kvalificera äldre praxis och därigenom skildra rättsedvanans uppkomst och utveckling. Detta är folkrättslig »instituthistoria». Beaktas må emellertid, att folkrättshistoriska arbeten icke sällan lägga mindre tonvikt på instituthistoria än på folkrättslig doktrinhistoria. Detta förfaringssätt är förklarligt med hänsyn till den roll doktrinen spelat för uppkomsten av de internationella rättsedvänjorna, men det leder till att institutens utveckling ofta vinner endast indirekt belysning. — En specialitet inom den diplomatiska historien benämnes understundom *diplomati*; en term som härleds från latiniseringen *diploma* av ett grekiskt ord för »dubbeltvikt» (dokument). Diplomatin sysslar med diplomatyrkets historia och seder, förhandlingsvanor och förhandlingsteknik, etikett och protokoll; diplomatiska privilegier m. m. En nordisk representant för diplomatin som forskningsgren är finländaren RAGNAR NUMELIN.²⁹

Statsrättsvetenskapen kan icke förbigås bland folkrättens hjälpvetenskaper. Man måste hålla i minnet det förhållandet, att inom varje rättsordning finnes ett stort antal rättsregler, som särskilt kännetecknas av att de angå förhållanden med anknytning till andra stater eller deras medborgare. Dessa regler kunna kallas externa; dit höra den internationella privaträttens och främlingsrättens regler.³⁰ Dit höra också — och detta har särskilt intresse för folkrätten — de statsrättsliga eller allmänt offentligrättsliga reglerna om förhållandet till främmande makter, om makten över utrikes ärendena, om krig och fred, om utrikesförvaltningens organisation och uppgifter. Ett visst komparativt kunnande på detta område torde vara oundgängligt såväl för folkrättsforskaren som för

²⁹ Se om litteraturen på området NUMELIN, *Diplomati* (Stockholm 1954), s. 179 ff. — Beakta att med *diplomatik* avses en annan forskningsgren, nämligen den som kritiskt prövar urkunders äkthet, form o. dyl. (urkundslära).

³⁰ Jfr ovan not 20.

den, som har att praktiskt sysselsätta sig med folkrättsliga spörsmål. Behovet framträder särskilt vid traktatförhandlingar och vid bedömandet av dylikas konstitutionella och politiska förutsättningar med hänsyn till varje enskild i förhandlingarna deltagande stats interna förhållanden.³¹ Speciellt intresse ha de olika ländernas bestämmelser om huru traktater skola införlivas med den nationella rättsordningens system. Skola de, så snart de blivit gällande och därmed förplikta staten, anses vara att tillämpa av domstolarna och överhuvudtaget jämväl andra statsorgan än »suveränen»? Eller är tekniken den, att sådan tillämpning förutsätter en särskild intern lagstiftnings- eller befallningsakt av något slag? Frågan är statsrättslig; i viss mån likartade spörsmål (om normadressater och kompetens) förekomma på andra, icke externa områden av den offentliga rätten.³² Hur frågan löses inom olika stater har emellertid stor praktisk betydelse i internationella sammanhang. Den behandlas ibland jämsides med de blandat rättsfilosofiska och rätts-sociologiska spörsmålen om »monism» och »dualism», så av JÄGER-SKIÖLD i *Folkrätt och inomstatlig rätt* (Stockholm 1955). (Ovan s. 22 f.)

»International relations»

På många håll i världen och särskilt i de anglosaxiska länderna förekommer bland de discipliner, som studeras vid universiteten eller andra högre lärdomsinrättningar, ett ämne som betecknas »international relations» eller »hautes études internationales»; termerna utrikespolitik (»foreign affaires», »international affairs») och geopolitik förekomma också. Ämnets omfattning växlar vid olika läroanstalter. Ibland säges det principiellt omfatta alla mänskliga beteenden inom ett land, vilkas betydelse eller verkningar sträcka sig utöver landets gränser. Parisprofessorn CHEVALLIER definierar föremålet för studiet såsom »le complexe relationnel international».³³

³¹ För att i någon mån tillgodose det i texten angivna behovet har FN numera publicerat en sammanställning av konstitutionella regler angående utrikesärenden, *Laws and practices concerning the conclusion of treaties*, UN Publ. Sales no. 1952. V. 4. Av intresse i sammanhanget är också en av UNESCO 1955 utgiven *Survey on the ways in which states interpret their international obligations*, som utarbetats av en kommitté av folkrättslärda med schweizaren GUGGENHEIM som rapportör. Prof. GIHL var ledamot av kommittén.

³² Se t. ex. EEK, Fastställande av självkostnadspris i varuclearingen. *Förvaltningsrättslig tidskrift* 1955, s. 16 ff.

³³ Se C. A. W. MANNING, *International relations* (Paris 1954), s. 10.

Det skulle med andra ord vara fråga om sociologiskt inriktad forskning avseende det »internationella samhället» eller världssamhället *in nuce*. Kastar man en blick på vad undervisningen i »international relations» i allmänhet omfattar finner man en omfattande sortering av ämnen: ekonomi, politisk teori, geografi, diplomati, politisk och särskilt diplomatisk historia förd fram till så att säga sista minutens händelser, politisk metodik, analys av maktlägen, militärpolitik, »integration», internationell organisation och även internationell rätt, som i det amerikanska Princeton-universitetets studieprogram för »international relations» torde motsvaras av uttrycket »the norms and mechanisms that regulate, or purport to regulate, the relationships of States». ³⁴

Det torde ha varit vid studiet av folkrätt, som behovet av bättre kännedom om »le complexe relationnel international» först gjort sig gällande. Nu se vi, att då ett särskilt ämne, »international relations», inskrivits på universitetens kursplaner, folkrätten gjorts till en del därav. Riskerar man vid sådana läroanstalter, att folkrätten försvinner som juridisk disciplin? Ett svar skall icke lämnas här. Observeras må dock, att i en del länder, däribland Förenta staterna, något studium av folkrätt ofta icke kräves eller ens möjliggjorts inom de juridiska fakulteterna eller deras motsvarigheter (t. ex. »law schools»). Inom forskningen upprätthålles emellertid även i Förenta staterna i princip folkrättens självständighet som juridiskt ämne. ³⁵ Möjligheten härav sammanhänger med att »international relations» i verkligheten knappast är mer än en rubrik på många universitets schemata men icke utvecklats till en egen disciplin, förmögen att absorbera eller utplåna andra. ³⁶ I stället är det så, att det

³⁴ Ibid. s. 35.

³⁵ Se QUINCY WRIGHT i *Proceedings of the eighth conference of teachers of international law and related subjects* (Washington 1946), s. 25 ff. Märk även CORBETT, *The study of law* (New York 1955) s. 47 ff. Han föreslår en ny inriktning av folkrättsvetenskapen, innebärande »that while the paraphernalia of legal categories and the tricks of legal formulation must be at command, they should be kept in the background while the inquirer examines the phenomena of world politics». Uppgiften tillhör emellertid juristen, icke utövarn av »international relations», heter det. »The ideal equipment would appear to be balanced knowledge of legal institutions and of the complex of integrative processes by which aggregates become societies. This does not require a man expert in politics, economics, sociology and law but one, expert in law, who is more than superficially acquainted with these other branches of social science.»

³⁶ Försöken att i översiktliga kursböcker systematiskt behandla »international relations» synas i allmänhet icke ha slagit väl ut. Se t. ex. HUSZAR & DE GRAZIA, *International relations* (2. ed., New York 1953), eller den tidigare

omisskännliga och av universiteten erkända behovet av att internationella frågor energiskt studeras såsom fenomen inom ett »internationellt samhälle» kommit många forskare inom de traditionella forskningsområdena att ändra inriktning och söka kännning åt nya håll. Man har därför numera tillgång till åtskilliga monografiska arbeten, som väl principiellt och ur metodisk synpunkt bevara sin karaktär av att vara exempelvis ekonomiska, historiska eller sociologiska, men som genom sin internationella intresseriktning lämna för folkrättsforskningen värdefull kunskap om realia. Som exempel må nämnas MYRDAL, *Världsekonomin* (Stockholm 1956); även på engelska, franska, italienska, spanska och tyska. Betydande arbeten om internationell organisation och administration och om det internationella organisationsväsendets historia ha också sett dagen. Slutligen har folkrättsvetenskapen själv fått ofta välbehövliga injektioner av experimentalism. Som exempel på högklassiga folkrättsliga arbeten, som utformats under beaktande av att folkrätten inte kan ses som en isolerad social företeelse, kunna anföras skrifter av Chicago-professorn i internationell rätt QUINCY WRIGH, däribland *A study of war* (Chicago 1942). Intresset för »international relations» har också stimulerat verksamheten inom offentliga och privata institut för utrikespolitik, varifrån serier av skrifter som objektivt och expertmässigt skildra det världspolitiska dagsläget och dess skilda aspekter se dagen. Också detta material innefattar ur folkrättsvetenskapens synpunkt realia. I Sverige bedriver Utrikespolitiska institutet dylik verksamhet.

Det som nu sagts har framför allt tagit sikte på forskningen. Kritiken av »international relations» som en disciplin med anspråk på självständighet innebär givetvis icke att den, som önskar fördjupa sin kännedom om folkrätten, icke skulle ha möjlighet att göra så inom ramen för undervisningen i »international relations» vid utländska läroanstalter. Viktigt är allenast att den, som forskar i

ofta använda MACRUDER, *National governments and international relations*, ny uppl. (New York, 1947). De mer omfattande arbetena äro av högre kvalitet, t. ex. STRAUZ-HUPE & POSSONY, *International relations* (New York 1950), PALMER & PERKINS, *International relations* (London 1954) och PADEL FORD & LINCOLN, *International politics* (New York 1954). Se f. ö. *Foreign affairs bibliography* (New York 1955) med under åren 1942—1953 utkommen litteratur. — Vetenskapssystematiska synpunkter på ämnet behandlas instruktivt av QUINCY WRIGHT i *The study of international relations* (New York 1955), ett digert verk som tillkommit bland annat emedan studenterna av »international relations» vid det förnämliga Chicagouniversitetet »were not quite sure what that subject was».

folkrätt, söker hålla en demarkationslinje i sitt medvetande mellan sitt eget forskningsobjekt och det som folkrättens olika hjälpvetenskaper ställa för sig såsom discipliner *sui generis*. Svårigheten härvidlag ligger däri, att folkrättsvetenskapens objekt, särskilt då folkrätten ses ur den internationella aspekten, med nödvändighet får en viss löshet i konturen.

V. Elementära, praktiskt inriktade och fördjupade studier

»Det lilla ämnet»

De områden av samhällslivet, som äro av intresse för en nutida realistiskt inriktad folkrättsvetenskap, ha som den lämnade översikten torde ha visat en betydande areal. Ämnet folkrätt i juris kandidat-examen är därför »litet» inte bara om det jämföres med till exempel processrätt eller förvaltningsrätt utan också då det kontrasteras med vad folkrätten som juridisk vetenskap faktiskt omfattar. Undervisningen kan icke lämna mycket mer än en allmänbildande orientering i folkrätten och om dess problematik. Detta innebär, att de flesta svenska jurister aldrig bli i tillfälle att verkligen studera folkrätt. De få erfara vittringen av ämnet; närmare bekantskap med det stifta endast de som frivilligt gripa sig an med att läsa folkrätt på allvar. Det är dock tänkbart att i en reformerad studieordning möjlighet kan beredas intresserade att i ett slutskede av studierna »fördjupa» sig i folkrätt. Inom en undervisningsreform utan lagändring lär folkrätten också kunna tillgodoses genom att kompletterande studier för högre betyg — sådana betyg som verkligen mena något — bli studenterna medgivna. Fördjupning kan givetvis också förekomma genom studier efter juris kandidat-examen. Till fördjupningsstudierna återkommer jag. Här gäller det först att draga upp en rimlig plan för det »lilla ämnet» genom att ange lämpliga kunskapsfordringar. De kunna sammanfattas på följande sätt.

1. Insikter i allmänna folkrättsliga problem, metodfrågor, folkrättsvetenskapens källmaterial och folkrättshistorien. (Dylika insikter — som på detta stadium närmast äro detsamma som kännedom om problemens existens, motsvarande på medicinens område den krasslige lekmannens »sjukdomsinsikt» — meddelas måhända bäst som ett led i den aktiva undervisningen.)

2. Studium av det folkrättsliga regelsystemet.

Som förstahandslitteratur kan anges a n t i n g e n GIHL, *Folkrätt*

(kompendium)³⁷ och GIHL, *Folkrätt under krig och neutralitet* (2. uppl., Stockholm 1943) eller SUNDBERG, *Folkrätt*, senaste upplagan.

Därjämte kan studium av någon svenskspråkig kortare framställning eller uppsats, som behandlar en särskild folkrättslig problemställning vara tillräddlig.

Exempel:

EEK, *Om främlingskap* (Stockholm 1955), kap. III.

GIHL, Det subjektiva kriteriet såsom medel att skilja mellan rättstvister och intressetvister (i *Studier i internationell rätt*, Stockholm 1955);

SUNDERG, *Om territorialvattengränsen vid ostkusten* (Uppsala 1954).

Av utländsk litteratur kan på detta stadium åt den särskilt intresserade rekommenderas BRIERLY, *The law of nations* (5. ed., Oxford 1955).

3. Kännedom om huvuddragen av internationell organisation, inbefattande studium av Förenta nationernas stadga och av stadgan för Internationella domstolen. [Texterna återfinnas i utrikesdepartementets 1946 utgivna Kommentar till Förenta Nationernas stadga samt i propositionen nr 196 till 1946 års riksdag och i Sveriges överenskommelser med främmande makter 1946: 1; FN-stadgan jämväl hos CASTBERG, *Förenta nationerna* (2. uppl., Stockholm 1951) och båda stadgorna hos BJÖRNBERG, *FN — en handbok* (Stockholm 1956).]

Lämplig litteratur:

SØRENSEN, *Grundtræk af international organisation* (København 1952), samt

EEK, *Debatten om FN:s stadga* (Stockholm 1955), eller annat aktuellt diskussionsinlägg.

En översikt av det internationella organisationsväsendet ger skriften *Internationella organisationer*, utarbetad av Sveriges allmänna exportförening och Utrikespolitiska institutet, Stockholm 1955.

4. För den, som icke studerat statsrätt, erfordras jämväl någon kännedom om regeringsformens bestämmelser angående överenskommelser med främmande makter.

³⁷ Kompendiet kan ersättas med GIHL, *Huvuddragen av den allmänna folkrätten*, sedan detta arbete, som är under utarbetande, utkommit av trycket.

Litteratur:

EEK, Makten över utrikes ärendena (*Statsvetenskaplig tidskrift* 1954; även i *Smärre utredningar 1951—1954* i Skrifter utgivna av Institutet för offentlig och internationell rätt, Lund 1954). För mer ingående studier rekommenderas SUNDBERG, *Lag och traktat* (2. uppl., Stockholm 1942).

Det tillhör uppgifterna för den akademiska undervisningen att ange den omfattning i vilken kurslitteratur bör studeras liksom den önskvärda intensiteten i studiet av litteraturen. Dessutom måste ju hänsyn tagas till att denna ständigt förnyas. Till sist må betonas, att variation i litteraturen endast är nyttig och att relativt fylliga litteraturanvisningar icke behöva innebära strängare krav än angivandet av blott ett eller ett par arbeten. Det ovan föreslagna pensum är icke i och för sig överväldigande.

Fördjupade studier

I sin skrift *Om juridiska studier* anför HULT (s. 23) följande som motiv för att ämnet folkrätt bibehålles inom juris kandidat-examen ungefärligen i dess nuvarande omfattning:

»Som en visserligen perifer men på grund av sin säregna principiella natur ytterst intressant och fängslande disciplin framstår folkrätten. Onekligt är väl emellertid, att relativt få jurister i sin verksamhet få någon kontakt med folkrättsliga spörsmål. Av större praktisk betydelse är ämnet huvudsakligen för dem som ägna sig åt den diplomatiska karriären. Den utveckling de mellanfolkliga relationerna undergått under senare år har emellertid medfört, att i allt flera fall såväl domare som advokater fått anledning att sätta sig in i och bedöma folkrättsliga spörsmål. Och anmärkningsvärt är, att det i dylika fall ofta varit fråga om osedvanligt betydelsefulla avgöranden; som ett enda exempel härpå må nämnas den uppseendeväckande tvist, vartill beslaget på åtskilliga i svenska hamnar liggande norska fartyg, vilka rekvirerats av den norska regeringen i London, gav anledning. (Nytt juridiskt arkiv. Avd. I 1952, s. 65.) Önskvärt är därför, att en jurist, som möter ett folkrättsligt problem, icke står alldeles handfallen. Detta är emellertid just vad som måste befaras komma att inträffa, därest han aldrig fått någon kännedom om folkrätten, ty ämnet är så säreget och så svårtillgängligt, att man icke kan våga hoppas komma till rätta med därinom fallande frågor utan att förut ha drivit någorlunda ingående folkrättsliga studier. Av dessa skäl synes det väl motiverat att även i fortsättningen bibehålla ämnet ungefärligen i dess nuvarande omfattning.»

Som vi sett äro de folkrättsliga studier som f. n. möjliggöras inom ramen för »det lilla ämnet» knappast att beteckna som ens »någorlunda ingående». Måhända kunna de dock anses tillgodose önskemålet, att en jurist, som möter ett folkrättsligt problem, »icke står alldeles handfallen». Hans reminiscenser från studietiden tjäna som en varningssignal, som inriktar honom på undersökning av eventuellt föreliggande folkrättsliga komplikationer. I de då och då uppdykande betydelsefulla tvister, där folkrätten spelar in, införas väl i allmänhet folkrättslig expertis genom parternas försorg; i det av HULT anförda målet NJA 1942 s. 65 avgåvos sålunda sakkunnigutlåtanden av en rad juris professorer. Men det är domstolarnas sak att taga ställning, att väga expertisens olika skäl och sålunda till sist att »knäcka» den föreliggande folkrättsliga frågan.

I sitt kall förvärvat domaren, om han är vad domarereglerna kalla »en god och beskedlig domare», förmågan att från fall till fall »fördjupa» sig i den materia som är av betydelse för en frågas avgörande. Det förhållandet att svenska domstolar ibland få att bedöma våra folkrättsliga spörsmål kan därför knappast anföras som stöd för en generell utvidgning av folkrättsstudierna i juris kandidatexamen. Men det är av betydelse att folkrättsvetenskapen hålls vid makt och härför erfordras, att åtminstone några jurister fördjupa sig däri. Och dessutom är det otvivelaktigt så, att ett ökande antal jurister numera få att praktiskt handlägga ärenden, där relativt gedigna kunskaper i folkrätt erfordras. Inom de juridiska fakulteterna bör därför möjlighet beredas till fördjupade studier. Detta är som tidigare sagts icke oförenligt med undervisningens allmänna planläggning. Här blir nu närmast fråga om att söka ange riktningen av vidgade studier. Man kan tänka sig att föreslå olika vägar för å ena sidan praktiskt och å den andra teoretiskt syftande studier.

När det gäller folkrätten skilja sig till en början de båda vägarna icke åt. »Det lilla ämnet» är ju allenast propedeutiskt och ingen som vill lära mer kan undgå att i första hand söka vidga den allmänna basen för sitt vetande. De korta svenska framställningarna av det folkrättsliga regelsystemet förslå icke. Ett visst komparativt kunnande blir erforderligt. Några av de utländska, i första hand amerikanska, engelska, franska eller tyska standardverken måste studeras. I anslutning härtill krävs ökad kännedom om den folkrättsliga debatten sådan den framträder i artiklar i de ledande tidskrifterna. Internationella domstolens, andra skiljedomstolars och övriga inter-

nationella instansers teknik vid bedömandet av folkrättsliga frågor hör också till det i viss mån elementära. Den inhämtas icke bara genom studier av stadgor och kompromisser utan även och kanske främst genom rättsfallstudier. Först av allt måste alltså basen breddas, vare sig man vill bli en folkrättens praktiker eller teoretiker. Och för att bredda basen har man att studera ämnets centrala parter: regelsystemet och sättet för reglernas tillämpning.

Därefter är det emellertid möjligt att skilja mellan praktiskt inriktade studier och teoretisk fördjupning. En del jurister ha behov av ökade kunskaper i folkrätt, emedan de ute i livet kunna förmodas komma i kontakt med folkrättsliga spörsmål. Det är fråga om tjänstemän i utrikesförvaltningen och inom andra förvaltningsgrenar, som handlägga utrikesfrågor eller ha uppgifter i samband med t. ex. traktater, och om en växande skara av internationella funktionärer, som ju måste utbildas någonstans. Det är icke minst med tanke på blivande praktikers behov, som en akademisk undervisning i »international relations» lagts upp utomlands. Man har sökt anordna en undervisningsform, inom vilka studerande på en gång kunna lära sig folkrätt och andra för de internationella praktikerna värdefulla discipliner: diplomati, historia, ekonomi, utrikespolitik. Undervisningsformen saknas i Sverige. Vidgade men praktiskt inriktade studier i folkrätt anpassas här lämpligen till de individuella behoven. Inom folkrättens eget område är det t. ex. för den blivande diplomaten av särskild vikt att sätta sig in i traktattekniken. De hjälpvetenskaper som naturligt ansluta sig härtill äro vad ovan efter NUMELIN kallats diplomati, handelspolitik och nutidshistoria. Ofta är det väl hos oss statskunskapen som sysslar med sistnämnda ämnet. Komparativa statsrättsliga kunskaper ha också särskilt värde för den blivande diplomaten. Den internationella tjänstemannen i vardande torde väl ha särskild anledning att studera de traktater, varpå de stora internationella organisationerna grunda sin verksamhet, och i anslutning därtill arbeten vilka behandla internationell administration. Komparativ förvaltningsrätt får också intresse för honom. Vad slags bidrag de icke juridiska hjälpvetenskaperna därutöver kunna lämna sammanhänger väsentligen med de uppgifter inom internationella organisationer vederbörande särskilt intresserar sig för.

Här må en anmärkning inskjutas. Liksom folkrätten har behov av hjälpvetenskaper kan folkrättsvetenskapen å sin sida fungera som distributör av kännedom om realia till andra vetenskaper eller under-

visningsgrenar. Därvid må observeras, att medan de internationella organisationerna kvantitativt sett ha relativt ringa behov av specialister i folkrätt starka krav från deras sida ställas på experter från snart sagt alla yrkesområden: ekonomer, förvaltningsspecialister, kriminologer, pedagoger, statistiker, socialpolitiker, läkare m. m. Om alla som sträva efter en internationell karriär gäller, att de utom fackkunskap måste genom studier eller erfarenhet ha förvärvat insikter i det internationella umgängets funktionssätt. Det är möjligt att i en framtida smidigare studieordning folkrätten skall kunna effektivt tjänstgöra som hjälpdisciplin vid utbildningen av fackmän med internationella arbetsuppgifter inom sitt fack i sikte. Funktionen av hjälpdisciplin blir också påtaglig, om man beaktar till exempel statskunskapsundervisningens krav på sakkunnig orientering i folkrätt eller lärarutbildningens snart sagt dagligen understrukna behov av undervisning i internationella frågor. Ur folkrättsvetenskapens egen synpunkt betyder efterfrågan på förmedlare av låt vara elementär men riktig kunskap om folkrättsliga sammanhang, att yngre forskare kunna beredas en framtid, även om de specialiserat sig på en så föga matnyttig särdisciplin av juridiken som den internationella rätten.

Den teoretiska, vetenskapliga fördjupningen kan icke specialiseras på samma sätt som de praktiskt inriktade merstudierna. Fördjupningen måste ju för teoretikerna avse forskningsområdet i dess helhet, nämligen allt det som här tidigare angivits som folkrättsvetenskapens arbetsuppgifter. Först på ett högstadium kommer den vetenskapliga specialiseringen. Medan det åtminstone i teorin är ur undervisningssynpunkt möjligt att anordna kursmässig undervisning för vidgade studier med praktisk inriktning, får den teoretiska fördjupningen i hög grad karaktär av självstudium. Den akademiska lärarens uppgift blir framför allt att ge uppslag, anvisningar och råd samt tillfälle till tankeutbyte.

SENARE AVDELNINGEN.

FOLKRÄTTSVETENSKAPENS KÄLLOR

I denna avdelning skall en översikt lämnas av det föreliggande huvudsakligen tryckta källmaterial, som utgör hjälpmedel vid studiet av folkrätt,¹ eller med andra ord av den folkrättsliga litteraturen i vidsträckt mening. Anmärkas må dock, att folkrättsforskningen liksom annan juridisk forskning givetvis också anlitar otryckta kunskapskällor. Till dem höra de akter, som förvaras av internationella domstolars byråer, sekretariat eller kanslier och som belysa internationella avgöranden, otryckta förarbeten till traktater, som kunna förvaras hos enskilda regeringar eller i internationella organisationers sekretariat, ävensom andra av offentlig myndighet eller enskilda gjorda uppteckningar. Detta senare material omfattas, åtminstone såvitt det avser nutida förhållanden, dock ofta eller, såvitt fråga är om enskilda regeringars handlingar, till och med vanligen av sekretessbestämmelser. Vidare må antecknas, att vid sidan av tryckt material och otryckta urkunder, uppteckningar o. dyl. jämväl muntliga meddelanden kunna få värde till exempel för belysning av statspraxis och att i vår tid visst källmaterial bevaras av nya »media» — bandupptagningar av muntliga förhandlingar, politiska anföranden, budskap i radio o. dyl. samt fotografi, film och television. Den politiska historien och statskunskapen ha understundom visat sig kunna med framgång utnyttja dylika moderna, oortodoxa kunskapskällor.

Vidare må anmärkas, att litteraturöversikten ju ingalunda gör anspråk på fullständighet utan är resultatet av ett urval. Ett sådant urval blir självfallet i viss mån subjektivt; jag anför sådana skrifter, som enligt min uppfattning äro värdefulla hjälpmedel vid studiet av folkrätt, men icke alla sådana skrifter, och äldre arbeten förbigås ofta för nyare, däri hänvisningar finnas till tidigare litteratur.

Skrifter på andra icke nordiska språk än engelska, franska och tyska ha icke anförts. I fråga om publikationer, som utgivits på flera språk, ha de engelska titlarna angivits.

¹ Jfr om hithörande problemställningar BRIGGS, »Finding international law» i *American journal of international law*, Vol. 42 (1948), s. 101 ff.

I. Nordisk, särskilt svensk litteratur

År 1942 utkom i Uppsala en bibliografi *Nordisk folkrättslig litteratur 1900—1939* av RAGNAR HUMMERHJELM (efter författarens frånfälle utgiven av NILS NILSSON STJERNQUIST). Även om den folkrättsliga litteraturen vuxit under senare år, utgör bibliografen en oundgänglig handbok för den, som studerar folkrätt i Norden. Den redovisar icke endast doktrinen utan förtecknar även jämväl viktigare officiella publikationer och aktstycken. I den mån dessa äro periodiska ger bibliografen därför ledning för anträffande av även efter 1939 utkomna nummer i dessförrinnan påbörjade serier. Vidare lämnas uppgifter om bibliografiska arbeten, däribland bibliotekskataloger samt tidskrifter, i vilka löpande översikter av ny litteratur ges. Också dessa uppgifter underlätta påträffandet av material, som utkommit efter 1939.

En del arbeten av nordiska författare komma att anges i nästa avsnitt, som handlar om det folkrättsliga källmaterialet i allmänhet. I förevarande sammanhang må allenast antecknas, att det enda moderna svenska översiktsarbetet i folkrätt, nämligen SUNDBERG, *Folkrätt*, utkom i sin första upplaga 1944, alltså efter bibliografins utgivande. Motsvarande äldre arbeten (av KLEEN och av REUTER-SKIÖLD) återfinnas däremot i denna. Från åren efter 1939 föreligga också svenska monografier eller uppsatssamlingar, vilka lätt anträffas i bibliotekskatalogerna. Ett specialarbete är GIHL & LANDQUIST, *Handbok i internationell rätt för marinen* (med ändringar 1—3, Stockholm 1934—39); arbetet brukar gå under beteckningen HIRM. Hänvisas må vidare beträffande nyare litteratur till förteckningar och anmälningar i *Svensk juristtidning*, *Nordisk Tidskrift för International Ret* och *Tidsskrift for rettsvitenskap*.

Den nordiska bibliografen uppräknar en del handböcker och översiktsarbeten av nordiska författare utanför Sverige. Av särskilt intresse bland dessa är alltså MØLLER, *Folkeretten i Fredstid og Krigstid* (D. 1—2, Köbenhavn 1925—34). Efter bibliografins utgivning har i Danmark utkommit RASTING, *Folkeretten* (D. 1—2, Köbenhavn 1940). Del 2 består av »Retskilder i Udvalg», d. v. s. traktater och deklarationer från konventionen 1800 mellan Danmark och Ryssland om väpnad neutralitet fram till den engelsk-polska garantitraktaten 1939. Särskilt intresse icke minst på grund av de rättsteoretiska resonemangen erbjuder det likaledes danska arbetet

ROSS, *Lærebog i Folkeret, Almindelig Del* (3. Udg., København 1951). I Oslo har CASTBERG 1948 utgivit andra upplagan av sin *Folkerett* och 1952 *Studier i folkerett*. Folkrättsliga specialarbeten föreligga i Danmark av bland andra BRÜEL, ROSS och SØRENSEN, i Finland av CASTRÉN och SUONTAUSTA och i Norge av CASTBERG, EDV. HAMBRO och RØED. Uppmärksammas må, att i grannländerna, icke minst i tidskriftslitteraturen, stor uppmärksamhet under senare år ägnats frågor om folkrätten under krig och ockupation samt om de folkrättsliga förutsättningarna för uppgörelser med kollaboratörer och profitörer. Till denna diskussion ansluter sig skriften *Den norska rättsuppgörelsen. Responsum och utredning*, som utgivits 1956 i Stockholm av Institutet för offentlig och internationell rätt och som innehåller kritik av den uppfattning som synes vara dominerande i grannländerna.

I den nordiska bibliografin återfinner man jämväl de nordiska ländernas traktatsamlingar. Utöver där angivna arbeten kan nämnas den lät vara korta och ofullständiga SEITZ & ROSENGREN, *Huvud dragen av Sveriges freder och fördrag 1524—1905* (Stockholm 1944). Svenska traktater publiceras sedan 1912 fortlöpande i *Sveriges överenskommelser med främmande makter (SÖF)*. En förteckning över från och med den 26 oktober 1905 avslutade överenskommelser, ävensom tidigare avslutade, fortfarande i kraft varande överenskommelser, ingår i *Utrikesdepartementets kalender 1955*. Beakta också LEWENHAUPT, *Traktatöversikt. Främmande makters ställning till för Sverige bindande internationella avtal* (Stockholm 1948). Texten till en del överenskommelser, nämligen de som förelagts riksdagen för godkännande, kan studeras jämväl i de propositioner, vari godkännande begärts. Understundom återfinnes i dem kommentar till traktaternas bestämmelser. Antecknas må slutligen att en del traktattexter blivit publicerade i *Svensk författningssamling* (SFS), särskilt före 1912.

Bland svenskt källmaterial till belysning av såväl statspraxis i allmänhet som folkrättsliga frågeställningar må jämväl nämnas »blåböcker» och andra aktstycken utgivna av utrikesdepartementet. Till dem höra såväl dokument angående särskilda frågor — exempelvis de brittiska postbeslagen under första världskriget, Sveriges politik i förhållande till Finland i slutskedet av samma krig, förhållandet till Danmark och Norge under andra världskrigets år eller nedskjutningen av svenska flygplan över Östersjön i juni 1952 — som fort-

löpande redogörelser exempelvis för sammanträden inom Nationernas förbund, Förenta nationerna och andra internationella organisationer. Från och med 1951 utges en *Ny serie* av *Aktstycken utg. av kungl. utrikesdepartementet*. Serien är numrerad inom två huvudgrupper: I. Periodiska publikationer och II. Monografier. Inom grupp I utmärkas med bokstaven A redogörelser för FN:s generalförsamlingsmöten, B redogörelser för sammanträden inom Europarådets ministerkommitté, C *Utrikesfrågor. Offentliga dokument m. m. rörande viktigare svenska utrikespolitiska frågor* och D redogörelser för sammanträden med FN:s ekonomiska och sociala råd under åren 1951—1954, då Sverige var medlem av rådet. Den nyssnämnda publikationen *Utrikesfrågor*, som utkommer årligen, innehåller texterna till offentliga dokument, tal och uttalanden till be-lysande av den svenska utrikespolitikens allmänna inriktning samt mera betydande frågor, som handlagts inom utrikesdepartementet. I densamma ingår jämväl en uppräknig av överenskommelser med främmande makter m. m. under ifrågavarande år samt en förteckning över i riksdagen under året behandlade utrikesfrågor och en bibliografisk översikt av utrikesdepartementets publikationer efter andra världskriget. Till det offentliga källmaterialet av intresse för folkrätten hör också en del nummer i *Statens offentliga utredningar*, nämligen de som ingå i gruppen »Utrikes ärenden. Internationell rätt.» Som exempel må nämnas de betänkanden om nordisk passfrihet, som på senare år avgivits av Nordiska parlamentariska kommittén för friare samfärdsel m. m.

Historiska verk, som behandla svensk utrikespolitik i olika skeden, få givetvis betydelse som källmaterial vad beträffar svensk statspraxis. Här må särskilt nämnas samlingsverket *Den svenska utrikespolitikens historia*, varav flera band utkommit sedan 1951. Av intresse är också TUNBERG m. fl., *Den svenska utrikesförvaltningens historia* (Uppsala 1935). Den nutida utrikespolitiken behandlas, mer eller mindre utförligt, i några skrifter utgivna av Utrikespolitiska institutet:

TINGSTEN, *Svensk utrikesdebatt mellan världskrigen* (Stockholm 1944), *Svensk utrikespolitik under andra världskriget. Statsråds- tal, riksdagsdebatter och kommunikéer* (Stockholm 1946), EEK, *Sveriges utrikespolitik och FN som internationell organisation* (Stockholm 1955) och HÅSTAD, *Den svenska utrikesdebatten om FN och alliansfrihet* (Stockholm 1955).

II. Källmaterialet i allmänhet

I den följande framställningen skall en del viktigare material anges under fem huvudrubriker: statspraxis, traktater, internationell rättskipning, internationella organisationer och »doktrinen». Ehuru de måste sägas utgöra del av doktrinen komma några specialarbeten, som särskilt hänföra sig till de föregående grupperna, att anges som speciallitteratur under dem, medan den sista gruppen, »doktrinen», avser den folkrättsvetenskapliga litteraturen i allmänhet. Meningen är nu att vid sidan av viktigare eller nyttigare litteratur i trängre mening redovisa en del dokument-, traktat-, rättsfalls- och andra urkundssamlingar, som det är av betydelse att känna till, då man studerar folkrätt. Redan inledningsvis må dock nämnas, att allt detta inte kan redovisas adekvat under den valda systematiken. Det finns nämligen en hel del urkunds- och materialsamlingar, som på en gång innehålla diplomatiskt material, politiska dokument av skilda slag, traktater och rättsfall samt stundom även nationell lagstiftning av folkrättsligt intresse. En del av dessa samlingar ha tillkommit för den akademiska undervisningens behov; ett par omnämnas nedan under »doktrinen» såsom »undervisningsböcker». En mer ambitiös, vittomfattande men icke fullständig urkundssamling, avsedd för den vetenskapliga forskningens och det internationella samarbetets behov är den tyska, av BRUNS utgivna *Fontes juris gentium* (Berlin 1931 ff). En översikt av materialsamlingar av skilda slag ingår i *Ways and means of making the evidence of customary international law more readily available*, United Nations Publication, Sales no. 1949. V. 6.

Statspraxis

A. Under 1600-, 1700- och 1800-talen utgjordes den allmänna folkrätten av ett relativt stabilt system av grundsatser, vilka framträtt i statspraxis och antagit karaktären av rättssedvana. Studiet av äldre statspraxis har intresse dels ur folkrättshistorisk synpunkt och dels för att klarlägga innehållet i grundsatser, som alltiämt betraktas som gällande. Det är naturligt, att den som ägnar sig åt folkrättslig instituthistoria eller eljest söker efter en gällande regels ursprung anlitar historievetenskapen som hjälpvetenskap. Historiska bearbetningar få därför ur folkrättens synpunkt betydelse som kunskapskällor. Men dessutom finnas i Sverige liksom i de flesta

kulturländer numera tryckta utgåvor av urkunder som lämna besked om äldre statspraxis: fördrag, förhandlingsprotokoll, diplomatisk brevväxling, auktoritativa deklARATIONER m. m. Uppgifter om dylikt material vad Sverige beträffar finnas hos BRING, *Bibliografisk handbok till Sveriges historia* (Stockholm 1934).

B. Det är emellertid *nutida statspraxis* som särskilt intresserar folkrätten. Såsom »nutida» praxis kan då anges statshandlingar under de senaste 75 eller 100 åren. Denna praxis har betydelse för att klargöra eventuella ändringar eller nybildningar inom allmän folkrätt; erinras kan om den förändring av praxis, som föreligger exempelvis då det gäller krigföring, neutralitet, ockupation, fredsslut, internationell rättskipning, internationellt organisationsväsen. Innebär ny praxis på sådana områden, att rättssedvanan ändrats? Folkrättsvetenskapen kan också ha anledning observera den statspraxis, som kommer till uttryck dag efter dag och som kan antagas i sinom tid komma att påverka folkrättens regler. För att ur praxis urskilja rättsedvanan, uppnådd eller i vardande, erfordras inte bara kunskap om vad statspraxis innehåller utan också om dess motiv. Kännedom härom kan icke erhållas annat än genom undersökningar av dokumentariskt källmaterial, som dock i allmänhet om det är fråga om allmänna handlingar skyddas av sekretess — i Sverige omfattar sekretessen en tidrymd av 50 år — eller som i den mån det gäller enskildas anteckningar i allmänhet icke hållas tillgängliga. Fullständig kunskap om nutida praxis kan alltså icke erås, men i den mån de historiska forskarna lyckas få tillgång till en del material bli deras sakkunniga bearbetningar därav givetvis värdefulla kunskapskällor för folkrättsvetenskapen.

I övrigt kommer denna att få hålla sig till dokument, som vanligen avse tilldragelser relativt långt tillbaka i nutidsskedet — dokument som i med nödvändighet subjektivt urval publiceras av regeringarna, emedan dessa anse publicering vara av intresse för dem — vissa nutidshistoriska skildringar, däribland memoarlitteratur av växlande tillförlitlighet, samt kalendariska redogörelser för dagsskeendet inom utrikespolitiken. I förevarande avsnitt skall en översikt ges av en del material inom de angivna kategorierna, som skildrar statspraxis.²

² Något försök till urval inom den nutidshistoriska litteraturen kan givetvis icke komma i fråga. Som exempel kunna emellertid anföras två arbeten som

Det är vanligt, att olika länders regeringar till belysning av särskilda frågor utge dokument i böcker, som allt efter omslagets färg bruka kallas blåböcker, vitböcker, gulböcker o. s. v. Men det finns också på sina håll fortlöpande publikationer, offentliga eller enskilda, i vilka statshandlingar av skilda slag anges eller aktstycken publiceras. Dylika publikationer få efterspanas i bibliotekskataloger och bibliografier. De ha, särskilt i det kontinentala Europa, icke sällan avbrutits till följd av de stora krigen. Som exempel må här nämnas den privata franska *Archives diplomatiques* (1861—1914), den privata tyska *das Staatsarchiv* (1861—1919) och den schweiziska *Annuaire suisse de droit international*, dokumentariska delen (sedan 1944), som utkommer jämväl på tyska. I England utges sedan 1852 av »Foreign Office» *British and Foreign State papers*. Från Förenta staterna finnas åtskilliga serier och samlingar. En del material har i efterhand sammanställts och publicerats genom Carnegieinstitutens försorg. Katalogerna över de publikationer, som utgivits av dess »Division of International Law», lämna besked härom. Upplysningar om materialsamlingar från olika länder återfinnes i den ovan (s. 48) nämnda FN-publikationen »Ways and means etc.». Det dokumentariska materialet till belysning av statspraxis 1933—1945 har undersökts av AHNLUND i *Dokument och vittnesbörd till vår tids historia* (Stockholm 1950). Amerikanska och brittiska folkrättsarbeten taga icke sällan formen av kommentarer till diplomatiska aktstycken som avtryckas eller utförligt refereras. Detta gäller om två grundläggande amerikanska folkrättsarbeten, nämligen MOORE, *A digest of international law* (Washington 1906) i 8 volymer och HACKWORTH, *Digest of international law* (Washington 1940—44) i likaledes 8 volymer. Av liknande typ äro de engelska H. A. SMITH, *Great Britain and the law of nations* i två volymer 1932 och 1935, HURST, *International law* (London 1950) och MCNAIR, *The law of treaties, British practice and opinions* (London 1938) samt MACKENZIE & LAING, *Canada and the law of nations* (New Haven & Oxford 1938).

De sist nämnda arbetena presentera alltså statspraxis i urval och i sammanställningar, som avse att klarlägga folkrättsliga sammanhang. I viss mån gäller ju detta också om sådana icke kommenterade

beröra samma epok och delvis samma händelseförlopp, nämligen BOLIN, *Det ensidiga våldet. Spelet om krig och fred 1938—1939. Försök till historisk skildring* (Lund 1944) och FRANÇOIS-PONCET, *Souvenirs d'une ambassade à Berlin* (Paris 1946).

aktpublikationer, vilkas uppgift är folkrättsvetenskaplig. Den som studerar folkrätt kan emellertid ha anledning att söka besked om statspraxis också genom att gå direkt till det historiska skeendet och själv söka utvälja sådana tilldragelser eller moment i dylika, som kunna ha relevans för folkrätten. Härvidlag få bearbetningar, som avse att systematiskt skildra ett visst lands utrikespolitik i allmänhet, värde som kunskapskällor. Åtskilliga institutioner finnas, som tagit på sig uppgiften att publicera utrikespolitiskt material och bearbetningar därav. Till dem höra den nyssnämnda »Carnegie Endowment for International Peace» (New York och Genève) med en omfattande publikationsverksamhet. I London verkar the Royal Institute of International Affairs (»Chatham House»), som bland annat utger serien *Documents on international affairs*. Förenata staternas utrikespolitik skildras i arbeten om »major problems of United States foreign policy», som år efter år utges av »The Brookings Institution» i Washington. Upplysninger om andra liknande institutioner och deras publiceringsverksamhet kunna inhämtas i en av Carnegiestiftelsen utgiven skrift *Institutes of international affairs* (New York 1953; ny upplaga under utarbetande). Den som letar efter enskilda data kan också konsultera de listor över viktigare utrikespolitiska beslut, förhandlingar, notväxlingar o. dyl. som de ledande utrikespolitiska och ibland också folkrättsliga tidskrifterna bruka publicera.³ Det finns vidare publikationer med enda uppgift att registrera de utrikespolitiska tilldragelserna i nuet. I Sverige utger sålunda Utrikespolitiska institutet månatligen *Utrikespolitiska institutets kalenderium*. Förtjänsten av fullständighet hos detta slags register över tilldragelser medför givetvis, att de innehålla åtskilligt som icke har eller kan ha intresse ur folkrättslig synpunkt. Materialet måste sörjas. Exempel: att marskalk Bulganin den 17 december 1955 till Kabuls borgmästare överlämnade en gåva bestående av 15 bussar och utrustning för ett helt sjukhus ter sig ur folkrättslig synpunkt

³ Följande utrikespolitiska tidskrifter må nämnas: *Foreign affairs* (New York), *International affairs* (London) och *Politique étrangère* (Paris). Ytterligare tidskrifter av intresse äro: *Aussenpolitik* (Stuttgart), *Contemporary review* (London), *Chronique de politique étrangère* (Bruxelles), *Current notes on international affairs* (Canberra), *Department of State bulletin* (Washington), *External affairs* (Ottawa), *India quarterly* (New Delhi), *Internasjonal politikk* (Oslo), *International affairs* (Moscow), *International organization* (Boston), *Italian affairs* (Rome), *Ost-Europa* (Stuttgart), *Pacific affairs* (Richmond), *People's China* (Peking), *South African affairs* (Pretoria), *Økonomi og Politik* (København). I Sverige utkomma *Utrikespolitik* (Stockholm) och, såsom ett organ för FN-rörelsen, *Världshorisont* (Göteborg).

mindre beaktansvärt än att den 6 december 1955 Frankrike, Förenta staterna, Sovjetunionen och Storbritannien i likhet med tidigare 13 andra stater officiellt erkände Österrikes ständiga neutralitet, men i kalendariet görs, helt naturligt, ingen principiell skillnad mellan de båda tilldragelserna.

Traktaterna

A. Traktatsamlingar. Som den förnämsta traktatsamlingen betraktas den av G.-F. VON MARTENS 1791 begynta *Recueil des principaux traités* med material från och med 1761.⁴ Samlingen har fortsatts fram till vår tid under titeln *Nouveau recueil* med TRIEPEL som utgivare. En synnerligen omsorgsfullt redigerad traktatsamling med värdefull inledande diskussion av traktaträtt och traktatteknik är HUDSON, *International legislation* (nio volymer, varav den senaste 1950), som utges i Washington och nu omfattar material från 1919 t. o. m. 1945. Vid sidan härav finnas en rad såväl enskilda som offentliga traktatsamlingar, dels sådana som avse att samla alla eller alla viktigare traktater och dels sådana som upptaga ett visst lands traktater med främmande makter. Uppgifter om de existerande traktatsamlingarna lämnas i allmänhet i de stora folkrättsliga handböckerna. Hänvisas kan exempelvis till redogörelsen i OPPENHEIM, *International law* (utgiven av LAUTERPACHT) Vol. I i slutet av det avsnitt som handlar om »the science of the Law of Nations». En låt vara något föråldrad bibliografi är MYERS, *Manual of collections of treaties and of collections relating to treaties* (Cambridge, Mass. 1922).

Genom Nationernas förbunds och Förenta nationernas försorg ha ett stort antal fördrag numera publicerats. Enligt artikel 18 i Nationernas förbunds akt skulle varje medlem av förbundet hos sekretariatet inregistrera sina internationella överenskommelser vid äventyr att dessa eljest icke blevo bindande. Innebörden av detta äventyr blev aldrig klarlagt och alla överenskommelser, som medlemsstater ingått blevo icke registrerade, men ett betydande antal registrerades och publicerades därefter på engelska och franska i *League of Nations, Treaty series*, Vol. 1—205 (september 1920—31 juli 1946). I artikel 102 av Förenta nationernas stadga ingår en liknande registreringsförpliktelse, som dock sanktioneras allenast på det sätt,

⁴ Tysken GEORG FRIEDRICH VON MARTENS (1756—1821) är icke att förväxla med ryssen FEDOR FEDOROVITSCH (FRÉDÉRIC) DE MARTENS, som verkade i slutet av 1800-talet som folkrättslig författare och skiljedomare.

att part i icke registrerad överenskommelse icke äger åberopa denna inför något av FN:s organ. Hos FN inregistrerade fördrag publiceras i *United Nations, Treaty series*, varav ett betydande antal volymer utkommit sedan 14 december 1946. Fördragen publiceras på originalspråket eller originalspråken samt därjämte i översättning till engelska och franska. Till textpubliceringen ansluter sig periodiska register över publicerade fördrag samt månatliga översikter över registreringsåtgärder. Ett fortlöpande diarium utkommer jämväl, vari uppgifter lämnas bland annat om ratifikation eller annan avslutning till multilaterala konventioner: *Status of multilateral conventions of which the Secretary-General acts as depositary*. Upplysning om specialpublikationer genom FN:s försorg av traktater av visst slag kan vinnas i förteckningar över FN:s publikationer (se nedan under Internationella organisationer). Särskilt må här nämnas *Systematic survey of treaties for the pacific settlement of international disputes 1928—1948*, United Nations Publication, Sales no. 1949. V. 3. — Andra internationella organisationer pläga offentliggöra fördrag, som tillkommit under vederbörande organisations egna auspicer. Europarådet publicerar sålunda en *European treaty series*.

B. *Förarbeten*. Tolkningen av traktattexter liksom av förfatningstexter i allmänhet förutsätter många gånger närmare kännedom om »motiven», vilka pläga sökas i texternas förarbeten. Vad beträffar svenska bilaterala traktater innehållas förarbetena ibland i »Statens offentliga utredningar» eller i propositioner till riksdagen. I andra fall få de sökas i departementsakterna, vilka emellertid åtminstone i en del fall kunna vara hemliga. På motsvarande sätt få traktaters förarbeten i främmande länder efterforskas i enlighet med vederbörande lands regler om avslutande av traktater och om tillgången till allmänna handlingar. Bättre möjligheter föreligga i allmänhet, om ock icke alltid, då fråga är om att finna motiven till multilaterala traktater, vilka i allmänhet utarbetas på internationella konferenser. Även i fråga om dem föreligga dock naturligtvis även nationella förarbeten, vilka i den mån de komma till uttryck i rapporter till statsöverhuvudet eller utrikesministern från konferensdelegationer dock ofta omfattas av handlingssekretess. Ett viktigt undantag utgör Förenta staterna, där presidenten regelmässigt till kongressen framlägger rapporter angående Förenta staternas deltagande i internationella konferenser, vilka sedan 1948 tryckas i

en av State Departement utgiven *International conference and organization series*. Håri ingå upplysningar jåmvål om andra lånders stållningstaganden. Av betydelse åro också Storbritanniens *Parliamentary papers*.

De viktigaste förarbetena till multilaterala konventioner, vilka utarbetats och antagits vid internationella konferenser, ingå i dessa konferensers handlingar. Konferenserna ha ofta eller i allmånhet anordnats av internationella organisationer och materialet påträffas därför bland dessa organisationers tryckta eller otryckta handlingar (se nedan under Internationella organisationer). Mest betydande åro Nationernas förbunds och Förenta nationernas handlingar, men konventioner kunna också ha utarbetats under andra organisationers auspicier och motiven finnas da bland deras handlingar. Någon gång kan en enskild regering stå som anordnare och ha fått i uppdrag att förvara protokoll och andra handlingar. Anmärkas må, att dylika förarbeten icke undantagslöst åro offentliga. Exempelvis torde förarbeten till militära avtal i allmånhet icke ges offentlighet; t. o. m. avtalens lydelse hemlighlles ju ofta.

Handlingarna från tidigare konferenser för utarbetande av multilaterala avtal ha ibland utgivits av trycket på enskilt initiativ. Hr må nämnas Carnegieistiftelsens publikationer *The declaration of London, February 26, 1909* (New York 1919) och *The proceedings of the Hague peace conferences* (Vol. 1—4, New York 1920—1921); även på franska.

Såsom förarbeten kan man jmvål beteckna aktstycken, som hänföra sig till det internationella samarbetet för folkrättens kodifikation. Nationernas förbunds verksamhet härutinnan kan fljas i dess handlingar. Ledning härvidlag lämnar SCHIFFER, *Répertoire des questions de droit international général posees devant la Société des Nations 1920—40... Publi sous la direction de A. C. Breycha-Vauthier* (Genve 1942). Fr Förenta nationernas arbete lämnas frtlpande redogörelser i en rlig *Report of the International law commission*; rapporterna ingå i FN:s tryckta handlingar. De ge också besked om de skilda utredningar, vilka behandlats inom kommissionen, och om protokollen från dessa sammanträden.

C. Speciallitteratur om traktater.

Litteraturen om traktater r omfattande men systematiska framställningar av hela traktaträtten relativt ftliga. Måhända kan såsom

en lämplig översiktlig och redig framställning av traktaträtten särskilt nämnas ROUSSEAU, *Principes généraux du droit international public. I: Introduction. Sources*, (Paris 1944). Beträffande traktatlitteraturen kan numera generellt hänvisas till den »Select bibliography on the law of treaties», som ingår i den av FN utgivna *Laws and practices concerning the conclusion of treaties*, United Nations Publication, Sales no. 1952. V. 4. Den som går att undersöka något särskilt spörsmål på traktaträttens område har all anledning konsultera denna värdefulla bibliografi. Bland senare arbeten må nämnas JONES, *Full powers and ratification* (Cambridge 1946) och WILSON, *The international law standard in treaties of the United States* (Cambridge, Mass. 1953).

Förfarandet vid internationella konferenser behandlas i PASTUHOV, *A guide to the practice of international conferences* (Washington 1945). Om arbetet på kodifikation av den internationella rätten finns åtskilligt skrivet vad beträffar såväl NF:s som FN:s verksamhet. Generellt kan beträffande den av NF anordnade kodifikationskonferensen i Haag 1930 hänvisas till litteratur som finns upptagen i HUMMERHIELMS bibliografi s. 16 f. Bakgrunden till FN:s arbete skildras i *Survey of international law*. United Nations Publication, 1948. Sales no. V. 1 (1). Bland litteraturen i övrigt må nämnas ALVAREZ, *La codification du droit international* (Paris 1912) och *Les résultats de la 1:ère conférence de codification du droit international* (Paris 1931) samt YUEN-LI LIANG, *Le développement et la codification du droit international* (Haagakademins Recueil 1948).

Internationell rättskipning

A. Den litteratur som förekommer under denna rubrik består dels av arbeten om internationell rättskipning, dess former och metoder i allmänhet eller med hänsyn till en särskild institution och dels av arbeten, som återge eller referera judikaturen. En del av dessa senare äro allmänna, brett upplagda rättsfallssamlingar, medan andra särskilt syssla med en viss kategori av avgöranden, t. ex. Internationella domstolens avgöranden, avgöranden av blandade domstolar eller kommissioner eller prismål. En annan olikhet ligger däri att vissa samlingar äro officiella och andra tillkomna på enskilt initiativ. Om rättsfallssamlingarna må vidare märkas, att man kan skilja mellan sådana, som publicera handlingarna i målet och skiljedomen eller allenast den senare (det rena råmaterialet ur forska-

rens synpunkt), och sådana, som publicera ett urval av viktigare fall, vilka sammanföras under gemensamma rubriker och därigenom klassificeras och ibland förses med kommenterande eller förklarande text (halvfabrikat). Dylika samlingar kunna betecknas med den engelska termen *digests*. Den kommenterande metoden utföres stundom längre, så att rättsfallen sorteras in under sådana rubriker som användas i systematiska arbeten (t. ex. »stater», »statsuccession», »statsansvaret», »statsöverhuvuden» etc.). Man kan kalla dylika arbeten för »case-books». Några av dessa skola anföras i föreliggande avsnitt; det är fråga om verk som åsyfta viss fullständighet och som endast redogöra för rättsfall. I ett senare avsnitt (s. 73) skola såsom »undervisningsböcker» presenteras ett par arbeten, som innehålla både rättsfall och annat material och vilkas syfte närmast är att belysa folkrätten i arbete.

Nedan kommer materialet att redovisas för olika internationella skiljedomstolar eller grupper härav. Dessförinnan skola emellertid några rättsfallssamlingar anges, vilka åsyfta att allmänt redovisa skiljedomstolars judikatur. Först må nämnas det register över skiljedomar — dock icke Fasta domstolens eller blandade kommissioners avgöranden och ej heller prismål — som 1939 utgivits i Haag av A. M. STUYT, *Survey of international arbitrations 1794—1938*. En mycket omsorgsfull och utförlig redogörelse för skiljedomar under perioden 1798—1872 är DE LA PRADELLE och POLITIS, *Recueil des arbitrages internationaux* i två volymer (Paris 1905, 1924). Nämnas må också H. LA FONTAINE, *Pasicrisie internationale, histoire documentaire des arbitrages internationaux, 1794—1900*, som utkom i Bern 1902 och måhända närmast bör karakteriseras som en »digest». *The annual digest and reports of public international law cases*, som numera redigeras av LAUTERPACHT, redovisar rättsfalls-material (inkluderande nationella domstolars domar) från och med 1919 och framåt. Denna samling är mycket värdefull och användbar. Såsom nyttiga, mer eller mindre exklusiva »case-books» kunna nämnas de engelska COBBETT, *Leading cases and opinions on international law* i flera upplagor sedan 1885 och GREEN, *International law through the cases* (London 1951) samt de amerikanska BRIGGS, *The law of nations* (2. ed., New York 1952), HUDSON, *Cases and other materials on international law* (2. ed., St. Paul, Minn. 1936) samt SCOTT & JÆGER, *Cases on international law* (St. Paul, Minn. 1937). Till nu nämnda kategori bör måhända också räknas CHENG,

General principles of law as applied by international courts and tribunals (London 1953), samt ORFIELD & RE, *Cases and materials on international law* (London 1956).

Bland litteraturen om internationell rättskipning i allmänhet kan på inledande stadium rekommenderas MCNAIR, *The development of international justice* (New York 1954). Ett mycket värdefullt översiktligt verk är EDV. HAMBRO, *Folkerettspleie* (Oslo 1956). Nämnas må vidare de båda i Sverige utkomna ERICH, *Studier i internationell rättskipning* (Lund 1943) och BRUNS *Der internationale Richter* (Uppsala & Berlin 1934), samt CASTBERG, *Mellemfolkelig rettspleie* (Oslo 1925). Ett betydande verk är LAUTERPACHT, *The function of law in the international community* (Oxford 1933). Hänvisas må också till GUGGENHEIM, *Lehrbuch des Völkerrechts II* (Basel 1951) s. 599—770. Beakta jämväl de nedan (s. 61) angivna arbetena.

B. Den s. k. permanenta skiljedomstolen, upprättad 1899 på grundval av Haagkonventionen om fredlig lösning av internationella tvister (SFS 1900, nr 76), består av en lista över kvalificerade skiljedomare, som de till konventionen anslutna staterna skola kunna anlita för slitande av tvister sig emellan. De avgöranden som träffats med hjälp av detta maskineri ha av domstolens »bureau» i Haag publicerats i två dock icke fullständiga samlingar. År 1934 utgav byrån vidare en *Analyses des sentences... 1899—1934*, som omfattar 20 fall.⁵ Vidare har SCOTT i arbetet *Hague court reports* (New York 1916 och 1932) behandlat skiljedomar under åren 1902 till 1928. Material från samma period (19 fall) ingår i den tidigare nämnda samlingen BRUNS, *Fontes juris gentium*. Verksamhetens omfattning kan utläsas ur officiella rapporter från domstolen »conseil administratif».

I doktrinen har permanenta skiljedomstolens verksamhet behandlats i TETTENBORN, *Das Haager Schiedsgericht. Eine völkerrechtliche Studie* (Bonn 1911) och WEHBERG: *Kommentar zu dem Haager Abkommen betreffend die friedliche Erledigung internationaler Streitigkeiten* (Tübingen 1911). Nämnas må också den rättspolitiska un-

⁵ Analysen avser att täcka samtliga skiljedomsfall. Emellertid föreligga avgöranden efter 1934 t. ex. *China v. Radio Corporation of America Case* (1935) och *Radio Orient Case* (1940). En uppgift av MCNAIR i en skrift 1949 *The International court of justice* (Birmingham), att domstolen endast avgjort 20 fall och icke anlitats sedan 1932 synes icke vara riktig. Ett par nya fall ha tillkommit efter 1949.

dersökningen WEHBERG, *The problem of an international court of justice* (Oxford 1918).

C. På grundval av artikel 14 i Nationernas förbunds akt antog NF:s församling den 13 december 1920 stadga för Fasta mellanfolkliga domstolen, ofta kallad »fasta domstolen» eller »Haagdomstolen» och föregångare till nuvarande Internationella domstolen. (Fasta domstolens sista session hölls i oktober 1945 och domstolen upplöstes formellt den 18 april 1946. Internationella domstolen höll sitt första sammanträde den 3 april 1946.)

Fasta domstolens officiella publikationer (*Permanent court of international justice, Publications*) innehålla i serie A domstolens utslag åren 1922—1930, i serie B rådgivande yttranden under samma period och i serie A/B både utslag och rådgivande yttranden för åren 1931—1940. Serie C innehåller handlingar, som hänföra sig till avgjorda ärenden, serie D handlingar som röra domstolens organisation, serie E årliga rapporter (1925—1945) angående domstolens verksamhet, vari rättsfallen under året refereras, och serie F slutligen register till domstolens publikationer. Dessa bruka förkortas PCIJ eller (från franskan) CPJI. Även inofficiella publikationer, som redogöra för Fasta domstolens judikatur finnas. Nämnas må *Fontes juris gentium* samt särskilt HUDSON, *The world court reports* (Washington 1934—43) i fyra volymer, som avser perioden 1922—1942 och som innehåller en mångfald hänvisningar till material vilket belyser varje särskilt avgörande.

Bland litteraturen om Fasta domstolen må främst anföras HUDSON, *The Permanent court of international justice 1920—1942* (New York 1943). Ytterligare kunna nämnas FACHIRI, *The Permanent court of international justice: Its constitution, procedure and work* (2 ed., London 1932), LAUTERPACHT, *The development of international law by the Permanent court of international justice* (London 1934), GENÊT, *Précis de jurisprudence de la Cour permanente de justice internationale* (Paris 1939) och HANS KAUFMANN, *Die Gutachten des ständigen internationalen Gerichtshofes als Mittel zwischenstaatlicher Streitschlichtung* (Basel 1939). I Haagakademins *Recueil* ingår också ett flertal arbeten antingen om domstolens verksamhet i allmänhet eller om speciella därmed sammanhängande spörsmål.

D. De officiella publikationerna från Internationella domstolen bruka i förkortning anges med ICJ (engelska) eller

CIJ (franska). De utgöres av *Reports of judgements, advisory opinions and orders* (förkortat: ICJ Reports), *Pleadings, oral arguments, documents* (ICJ Pleadings), d. v. s. processmaterialet; samt *Acts and documents concerning the organization of the court*. Vidare utges *Yearbooks*, vilka närmast svara mot Fasta domstolens årliga rapporter i E-serien.

Internationella domstolens stadga återfinnes i den av Utrikesdepartementet utgivna *Kommentar till Förenta nationernas stadga* (Stockholm 1946) ävensom i SÖF 1946: 1, jfrd med SÖF 1947: 15.

Även Internationella domstolens verksamhet har behandlats i olika nummer av Haagakademins *Recueil* från senare år. Ett kort och lättillgängligt arbete är LISSITZYN, *The International court of justice* (New York 1951). Vidare märkas undersökningar av FITZMAURICE i *British yearbook of international law* (1949—1955) rörande domstolens »law and procedure» åren 1946—1954.

En »case-book» att nämna i detta sammanhang är HAMBRO, *The case law of the International court* (Leyden 1952) med fall från både Fasta domstolen och Internationella domstolen.

E. Avgöranden och handlingar från specialdomstolar finnas jämväl publicerade. De offentliggjorda handlingarna från »The International Military Tribunal, Nürnberg» ingå sålunda dels i en officiell serie från Nürnbergdomstolen med titeln *Trial of the major war criminals before the International military tribunal* (Nuremberg 1946) och dels i den engelska samlingen *The trial of German major war criminals. Proceedings of the International military tribunal sitting at Nuremberg, Germany* (London 1946 ff.). En FN-publikation (Sales no. 1949. V. 7) innehåller *The charter and judgement of the Nürnberg tribunal. History and analysis*. Nürnberghandlingarna ha utgivits på svenska av Utrikespolitiska institutet i 2 volymer *Nürnbergprocessen* (Stockholm 1946—47). En systematisk framställning av materialet — utan kommentar — är HEINZE och SCHILLING, *Die Rechtsprechung der Nürnberger Militärtribunale* (Bonn 1952). Beträffande övriga — nationella och internationella — uppgörelser med krigsförbrytare och förrädare kan hänvisas till *History of the United Nations war crimes commission and the development of the laws of war* (1948) samt den omfattande serien *Law reports of trials of war criminals* (1947 ff.); båda publikationerna ha utgivits i London av »His Majesty's Stationery Office».

En annan grupp av domstolar utgör de »Mixed Arbitral Tribunals», som vid skilda tillfällen uppsatts. En samling avgöranden från dylika domstolar efter första världskriget är *Recueil des décisions des tribunaux arbitraux mixtes institués par les traités de paix* (tio volymer publicerade i Paris mellan 1921 och 1930). Märk även *Amtliche Sammlung von Entscheidungen des Schiedsgerichts für Oberschlesien* (sju volymer på tyska och polska publicerade åren 1929—1937). Avgöranden av tillfälligt uppsatta blandade domstolar (»ad hoc Arbitral Tribunals») eller »Claims Commissions» bruka numera refereras i *Annual digest*, men åtskilliga nationella publikationer med handlingar från sådana institutioner finnas även.

Självfallet äro trots de många samlingar som existera alla skiljeavgöranden icke publicerade eller eljest tillgängliga. Särskilt gäller detta om äldre avgöranden. Skiljedomsväsendet letar sig ju långt tillbaka i historien. Som milstolpar på vägen till det nutida skiljedomsväsendet bruka åtminstone anglosaxiska författare ange dels »the Jay Treaty of 1794», varigenom England och Förenta staterna överenskommo om avgörande genom skiljedom av kvarstående tvistigheter från amerikanska frigörelsekriget, och dels »the Alabama Arbitration» i Genève 1871—1872, som avgjorde samma staters mellanvaranden efter amerikanska inbördeskriget.⁶ Den senare saken behandlas jämte ett betydande antal andra skiljedomsfall av MOORE i *History and digest of the international arbitrations to which the United States has been a party* (Vol. 1—6, New York 1898). De mycket intressanta avgörandena enligt »the Jay Treaty» behandlas av MOORE i de fyra första volymerna av det djuplodande arbetet »*International adjudications. Ancient and modern*» (New York 1929 ff).

Till sist må nämnas att en del skiljedomar — dock icke Fasta domstolens och icke heller sådana som härröra från »Mixed Arbitral Tribunals», men några avgöranden från »Claims Commissions» — upptagas i en fortlöpande serie *United Nations reports of international arbitral awards* med material som avser tiden från freds slutet efter första världskriget fram till och med 1941.

I en del folkrättsliga arbeten behandlas skiljedomsväsendet i allmänhet, d. v. s. utan särskild koncentration till någon av de tidigare särskilt behandlade skiljedomstolarna. Det är särskilt kring sekelskiftet

⁶ Jfr härom ROUARD DE CARD, *Les destinées de l'arbitrage international depuis la sentence rendue par le Tribunal de Genève* (Paris 1892).

och i samband med Haagkonferenserna, som dylika arbeten i större antal sågo dagen. Nämnas kunna BALCH, *International courts of arbitration* (Philadelphia 1896), KAMAROVSKY, *Le tribunal international* (Paris 1887), MÉRIGNHAC, *Traité théorique et pratique de l'arbitrage international* (Paris 1895), REVON, *L'arbitrage international* (Paris 1892) och LAMMASCH, *Die Lehre von der Schiedsgerichtsbarkeit in ihrem ganzen Umfange* (Berlin 1914). Ett senare arbete är CARLSTON, *The process of international arbitration* (New York 1946). Beträffande de nordiska länderna må hänvisas till LÖFGREN, *De nordiska förliknings- och skiljedomsavtalen i deras ställning till det internationella rättssystemet* (Stockholm 1927). Beakta jämväl de ovan (s. 56 f.) nämnda skrifterna som hänföra sig till internationell rättskipning av nutida snitt. — Nürnbergjurisprudensen finnes kommenterad och diskuterad i doktrinen bland annat i JESCHECK, *Die Verantwortlichkeit der Staatsorgane nach Völkerstrafrecht. Eine Studie zu den Nürnberger Prozessen* (Bonn 1952) och MAUGHAM, *U. N. O. and war crimes* (London 1951).

Internationella organisationer

A. De mellanstatliga organisationer, varav Sverige är medlem, utgöras av Förenta nationerna med därtill anknutna fackorgan (ILO, UNESCO etc.) och Europarådet samt några andra sammanslutningar, däribland Organisationen för europeiskt ekonomiskt samarbete. (OEEC). Ett nordiskt interparlamentariskt samrådsorgan är Nordiska rådet. Andra internationella organisationer av betydelse i vilka Sverige icke är medlem äro Atlantpaktorganisationerna (NATO) samt regionala organisationer såsom Västunionen (WEU) och Kol- och stålunionen (CECA) i Europa, Organisationen för de amerikanska staterna (OAS), Colomboplanen i Fjärran Östern, Arabförbundet m. fl. En översikt finnes på svenska i skriften *Internationella organisationer* (Stockholm 1955). En nära nog komplett redogörelse är *Yearbook of international organisations 1954—55* (Brussels 1955), som förtecknar både mellanstatliga och »nongovernmental» organisationer till ett antal av 1 138. Viktigare arbeten, som behandla sådana organisationer, finnas förtecknade i *International institutions and international organization. A select bibliography* (Brussels 1956), som uppgjorts av SPEECKAERT.

Mellanstatliga organisationer grunda sig på traktater; FN:s stadga är till exempel en traktat. Dessa traktaters texter äro av folkrättslig

betydelse; de grundlägga ju förpliktelser för de till traktaterna anslutna staterna. Texterna återfinnas i traktatsamlingarna. De internationella organisationernas verksamhet är av växlande intresse ur folkrättslig synpunkt. Om verksamheten lämnar vederbörande organisations handlingar — tryckta eller otryckta — besked. Från organisationerna härröra jämväl utredningar, som ibland äro av centralt folkrättsligt intresse och ibland ligga helt utanför folkrättens intressesfär. Stundom skildrar eller kommenterar organisationernas organ sin egen verksamhet i tryckta publikationer, vilka ibland äro periodiska. Vidare är att observera att genom organisationernas verksamhet nya traktater på skilda områden av samhällslivet ofta tillkomma.

I det följande skall en kort översikt ges av Förenta nationernas, Europarådets och Nordiska rådets handlingar samt av litteratur om dessa institutioner. Därefter anges i ett avsnitt för sig en del ytterligare litteratur, som behandlar internationell organisation och administration. Påpekas må, att det upplösta Nationernas förbunds alltfjämt tillgängliga handlingar innehålla material, som kan vara av intresse för folkrätten. En ovärderlig hjälpreda för att hitta bland NF:s handlingar är CARROLL, *Key to League of Nations documents placed on public sale 1920—1929* (Boston 1930) med supplement som föra fram redogörelsen till och med 1933; beakta även den fullständiga handboken AUFRICHT, *Guide to League of Nations publications* (New York 1951). En av NF:s tryckta handlingar bör särskilt nämnas, nämligen *The League hands over* (Genève 1946) med redogörelse för NF:s upplösning den 18 april 1946 — enligt Churchill »not the beginning of the end, but rather the end of the beginning» — samt för skilda funktioners överflyttande till FN. Skriften innehåller också en översikt av NF:s publikationer. I övrigt kan beträffande NF hänvisas till det förnämliga verket WALTERS, *A history of the League of Nations* (London 1952); författaren var knuten till NF:s sekretariat under förbundets senare år som ersättare för generalsekreteraren. NF:s akt och system ha sakkunnigt behandlats av REDSLOB, *Théorie de la Société des Nations* (Paris 1927) och SCHÜCKING & WEHBERG, *Die Satzung des Völkerbundes* (3. Aufl., Berlin 1931).

B. Liksom de flesta internationella organisationers handlingar ordnas inom Förenta nationerna handlingarna enligt ett system med symboler. Vid ett sammanträde med något av FN:s organ

behandlas av sekretariatet gjorda utredningar, av olika stater ställda förslag, till organet remitterade ärenden m. m. Vid sammanträdena föras protokoll, handläggningen leder till en rapport o. s. v. Allt detta material mångfaldigas mimeografiskt. Handlingarna utmärkas med symboler. Beteckningen A (engelska »Assembly») hänvisar sålunda till generalförsamlingen. Beteckningen A/C avser ett av församlingens utskott (»Committee») och SR ett summariskt protokoll (»Summary Record»). Med A/C.3/SR.320 utmärkes enligt detta system protokollet från tredje församlingsutskottets 320:e sammanträde. FN:s bibliotek utger månatligen en *United Nations documents index* som förtecknar alla till biblioteket inkomna handlingar från FN och dess fackorgan. FN:s liksom fackorganens handlingar finnas tillgängliga vid större bibliotek inom medlemsstaterna och kunna även rekvireras från sekretariaten.

Viktigare handlingar utges av trycket. Exempel är generalsekretärens årliga rapport till generalförsamlingen — en värdefull sammanfattning av verksamheten — och mycket annat. Alla tryckta publikationer utom de periodiska, de officiella protokollen och FN:s »Treaty series» bära på omslagets innersida ett s. k. *Sales no.* varmed de identifieras. En samlad officiell förteckning över alla FN:s tryckta handlingar och publikationer är *Ten years of United Nations publications 1945 to 1955. A complete catalogue* (*Sales no.* 1955. I. 8).

Flera av FN utgivna publikationer av folkrättsligt intresse ha redan anförts. Andra kunna efterforskas i publikationsförteckningen, vilken även upptager en del välskrivna *Handbooks*, som beröra FN:s verksamhet, samt de periodiska publikationer som utges genom FN:s försorg. Här må nämnas den mycket digra periodiska publikationen *Yearbook of the United Nations* (sju volymer för tiden 1946—1953), däri verksamheten kan fortlöpande följas. *Yearbook on human rights* innehåller ur juridisk synpunkt intressanta uppgifter om nationella lagtexter, traktattexter, nationell och internationell judikatur samt FN:s verksamhet, allt inom området för »de mänskliga rättigheterna». Årsboken brukar utkomma cirka 2 år efter utgången av det år, vars tilldragelser registreras.

Utrikesdepartementets aktstycken med fortlöpande redogörelser om verksamheten inom FN och särskilt svenska ställningstaganden ha redan nämnts. I en del andra av de numera 76 medlemsländerna utges motsvarande officiella redogörelser. FN:s stadga finnes in-

tagen i SÖF 1946: 1. Fackorganens stadgor återfinnas i SÖF och i riksdagstrycket.

Litteraturen om FN är mycket omfattande. Det kan här endast bli fråga om att ange en del arbeten, som antingen kommentera FN:s stadga eller som eljest ur främst juridiska synpunkter analysera FN:s verksamhet, dess förhållande till medlemsstaterna med mera dylikt. En svensk kommentar till stadgan finnes; *Kommentar till Förenta Nationernas stadga*, som utarbetats inom utrikesdepartementet med biträde av tillkallade sakkunniga och utgivits av departementet 1946. Kommentaren utarbetades på grundval av stadgans förarbeten vid en tidpunkt då FN just börjat sin verksamhet. Den är därför i viss mån föråldrad. Den mest fylliga kommentaren är GOODRICH & HAMBRO, *Charter of the United Nations. Commentary and documents* (2. ed., Boston 1949). Användbar är också BENTWICH & MARTIN, *A commentary on the Charter of the United Nations* (London 1950). I en del arbeten från skilda håll av världen föreligger numera diskussion av frågan om revision av stadgan. Nämnas må att Carnegieistiftelsen håller på att utge monografier från ett tjugotal länder med synpunkter på stadgans hittillsvarande funktionssätt och på revisionsfrågan. De ovan (s. 47) nämnda skrifterna av EEK och HÅSTAD äro avsedda att ingå i den internationella serien. Efterhand kommer sålunda betydande material att föreligga till stadgefrågans bedömande.⁷

Ett mycket skickligt genomfört kortare arbete om FN — men också om Europarådet, OEEC och NATO — är SØRENSEN, *Grundtræk af international organisation* (København 1952). Bland övriga arbeten med tonvikt på folkrättsliga frågeställningar må nämnas KELSEN, *The law of the United Nations* med supplement (London 1951), ett digert arbete, samt KOPELMANAS, *L'organisation des Nations-Unies*

⁷ FN:s sekretariat fick 1953 i uppdrag att utarbeta a) en systematisk sammanställning av ännu ej publicerade dokument från San Francisco-konferensen 1945 då stadgan antogs, b) ett fullständigt index över dokumenten från konferensen samt c) en sammanställning med register beträffande den praxis, som följts av FN:s organ vid tillämpning och tolkning av stadgan. Generalförsamlingen beslöt vid sitt möte 1955 att uppmana sekretariatet att fortsätta den publikationsverksamhet som påbörjats efter 1953 års beslut. Som led i denna verksamhet har FN:s sekretariat utgivit en för stadgans tolkning synnerligen värdefull redogörelse för praxis, *Repertory of practice of United Nations organs*. Vol. 1 ff. (New York 1955 ff.). Generalförsamlingen beslöt 1955 också, att en revisionskonferens skall inkallas »vid lämplig tidpunkt» och uppdrog åt en kommitté att till församlingens möte 1957 avge förslag om tid och plats för konferensen samt om dess organisation och arbetsformer.

(Paris 1947) och ROSS, *Constitution of the United Nations* (København 1950). Beakta också samlingsverket *The United Nations: Ten years' legal progress* (Rotterdam 1956). Speciella frågor behandlas i DAY, *Le droit de veto dans l'organisation des Nations Unies* (Paris 1952), HAVILAND, *The political role of the General assembly* (New York 1951), och JIMÉNEZ DE ARÉCHAGA, *Voting and the handling of disputes in the Security council* (New York 1950). — Ett mera allmänt upplagt men mycket initierat arbete om FN är FELLER, *United Nations and world community* (Boston 1953). Nämnas må jämväl bland verk av denna typ CHASE, *The United Nations in action* (New York 1950). Ett svenskt diskussionsinlägg från tiden före Sveriges anslutning till FN är *Fred och säkerhet efter andra världskriget* (Uppsala 1945) med bidrag av GIHL, HERLITZ, MYRDAL, TINGSTEN och UNDÉN.

C. Liksom beträffande FN föreligga från skilda organ inom Europa rådet⁸ med säte i Strasbourg regelmässigt handlingar av skilda slag, vilka utmärkas med symboler. Materialet är mindre omfattande än FN:s. Det som härrör från den konsultativa församlingen är offentligt, medan handlingar från det styrande organet, ministerkommittén med underorgan, i princip äro konfidentiella. Upplysning om ministerkommitténs verksamhet kan emellertid erhållas från de rapporter, som kommittén avger till församlingen och som i egenskap av delar av dess handlingar äro offentliga. Även Europarådet utger tryckta publikationer. Månatligen utkommer sålunda en *Council of Europe news* och vidare har under Europarådets auspicier 1955 i Haag utgivits ett första band av *European yearbook*. Specialpublikationer behandla bland annat konventioner som tillkommit under medverkan av Europarådet, vilka underlätta studiet av den redan nämnda »European treaty series». Nämnas må *European conventions* (Strasbourg 1956).

Europarådets stadga finnes intagen i SÖF 1949: 38 och i korthet kommenterad i prop. nr 214 till 1949 års riksdag.

I doktrinen har SØRENSEN behandlat Europarådet i en studie *Le Conseil de l'Europe* (Haagakademiens *Recueil* 1952). Diskussion har också förts i de internationellrättsliga tidskrifterna. Bland arbeten av mera allmän uppläggning, vilka skildra bakgrunden till organisa-

⁸ Medlemmarna äro efter Österrikes anslutning 16 till antalet, däribland Saar.

tionen, må nämnas BONNEFOUS, *L'idée européenne et sa réalisation* (Paris 1950), PHILIP, *Le problème de l'Union européenne* (Paris 1950) och JENNINGS, *Federation for Western Europe* (1940). Ett juridiskt arbete, som sträcker sitt intresse utanför Europarådets sfär, är BINDSCHEDLER, *Rechtsfragen der europäischen Einigung* (Basel 1954).

D. Fortlöpande kännedom om verksamheten inom Nordiska rådet — ett organ för samråd mellan folkrepresentationerna och regeringarna i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige och icke en mellanstatlig organisation i vanlig mening — kan erhållas i de officiella redogörelserna för dess sammanträden: *Nordisk råd, 1. session* (København 1953), *Nordisk råd, 2. sesjon* (Oslo 1954), *Nordiska rådet, 3:dje sessionen* (Stockholm 1955) o. s. v. Stadgan för Nordiska rådet finnes intagen i SFS 1952: 618 och i UD:s aktstycken, ny serie I: C: 2 s. 36 ff. En kort kommentar återfinnes i prop. nr 206 till 1952 års riksdag.

Rådets uppgifter kommenteras av HERLITZ, *Nordiska rådet (Statsvetenskaplig tidskrift 1953, s. 172 ff.)*, som också lämnar en redogörelse för dess förhistoria.

E. Den vidlyftiga litteraturen om internationell organisation i allmänhet har åtminstone omedelbart mindre intresse ur folkrättslig synpunkt.⁹ Den ligger närmast inom området för »international relations» och får till uppgift att tillföra folkrättsvetenskapen »realia». En del av denna litteratur har påtagit sig uppgiften att lämna data om vissa grupper av internationella organisationer (exempel: KÄRRE, *De västeuropeiska samarbetsorganen*, Stockholm 1955) eller studera problem, som göra sig gällande inom särskilda regioner (exempel: GOORMAGHTIGH, *European integration*, New York 1953). Andra syssla med administrativa, delvis administrativrättsliga frågor av obestridligen stor vikt. Ett välkänt verk är RANSHOFEN-WERTHEIMER, *The international secretariat. A great experiment in international administration* (Washington 1945). Många arbeten ha en allmänt statsvetenskaplig uppläggning och avse att anse förutsättningarna för organiserat internationellt samarbete och dess utveckling. Nämnas må POTTER, *An introduction to the study of international organization* (5. ed., New York 1948) och EAGLETON, *International government* (New York 1947). En undersökning av

⁹ Se härom den ovan (s. 61) anförda bibliografin.

FN-systemet ur hithörande synpunkter är LEONARD, *International organization* (New York 1951). Mera djuplodande verk, härrörande från folkrättslärdar och av större intresse för folkrätten, äro QUINCY WRIGHT, *Problems of stability and progress in international relations* (Los Angeles & Berkeley 1954) och SCHWARZENBERGER, *Power politics. A study of international society* (2. ed., London 1951). Intressanta synpunkter på sättet att forska i internationell organisation lämnar MYRDAL i »Realities and illusions in regard to inter-governmental organizations». (*L. T. Hobhouse memorial trust lecture no. 24*, London 1955).

Till sist må nämnas att en del arbeten föreligga om Kol- och stålunionen, vilken ju fått en delvis »supranationell» och därför särskilt intressant organisation. Dylika verk äro JERUSALEM, *Das Recht der Montanunion* (Berlin & Frankfurt a. M. 1954), REUTER, *Le Communauté européenne du charbon et de l'acier* (Paris 1953), VALENTINE, *Court of justice of the European coal and steel community* (Haag 1954) och VIGNES, *Le Communauté du charbon et de l'acier* (Paris 1956). — En inblick i verksamheten inom NATO kan vinnas i ISMAY, *NATO. The first five years 1949—1954* (Utrecht 1954).

Doktrinen

Tidigare i detta kapitel liksom i de föregående kapitlen ha åtskilliga hänvisningar gjorts till den folkrättsliga doktrinen som är mycket omfattande. Arbeten, som redan omtalats, komma i allmänhet icke att anges i förevarande avsnitt. Dess uppgift är att lämna upplysning om den viktigare periodiska litteraturen, om några verk som behandla folkrättens historia, om folkrättsvetenskapens klassiker, om de mest kända översiktsarbetena och om en del senare folkrättsliga monografier samt några »undervisningsböcker». Här upprepas, att urvalet måste bli i viss mån subjektivt och att ytterligare litteraturanvisningar kunna hämtas ur tidskrifternas boklistor och anmälningsavdelningar samt i de stora översiktsarbetena.

A. Bland den periodiska litteraturen må först nämnas tidskrifterna. Den enda nordiska folkrättstidskriften är *Nordisk Tidskrift for International Ret og Jus gentium. Acta Scandinavica juris gentium*. Den utkommer sedan 1930 i Köpenhamn under redaktion av BRÜEL och upptog från och med årgången 1951 i sig tidskriften »*Jus gentium*», som dessförinnan under en kort tidsperiod 1949—

1950 utgivits i Köpenhamn. I avdelningen »Acta etc.» ingå uppsatser på icke nordiska språk. I övrigt må nämnas följande tidskrifter med angivande av nuvarande eller senaste utgivningsort och den tid, då utgivningen begyntes:

American journal of international law (Washington, 1907);

Die Friedenswarte (Genève, 1899);

International and comparative law quarterly (London, 1947);

International organization (Boston, 1947);

Journal du droit international (Paris, 1874), »Clunet«;

Journal of comparative legislation and international law (London, 1896—1951);

Revue de droit international (Paris, 1927);

Revue de droit international et de législation comparée (Bruxelles, 1869);

Revue de droit international, de sciences diplomatiques et politiques (Genève, 1923);

Revue générale de droit international public (Paris, 1894);

Revue internationale française du droit des gens (Paris, 1936);

Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (Stuttgart, 1929);

Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht (Wien, 1914).

Ytterligare må nämnas, ehuru den ligger utanför det språkområde som här behandlats, den italienska *Rivista di diritto internazionale* (Bologna 1906). Artiklar av folkrättsligt intresse bruka ingå i de båda amerikanska publikationerna *Annals of the American academy of political and social science* (Philadelphia) och *Proceedings of the Academy of political science* (New York).

I *Recueil des Cours* (tidigare omnämnda som Haagakademins *Recueil*) utger sedan 1924 »Académie de droit international» i Haag de föreläsningar, som året före publikationsåret hållits vid akademien. Dessa föreläsningar, vanligtvis ur pedagogisk synpunkt lättillgängliga, behandla centrala spörsmål inom både folkrätt och internationell privaträtt. De äro *up to date* och redovisa senaste litteratur i de behandlade ämnena. Den värdefullaste årspublikationen vid sidan av denna samling är *British yearbook of international law* (sedan 1920), som utges i London. Vidare må nämnas den schweiziska *Schweizerisches Jahrbuch für internationales Recht — Annuaire suisse de droit international* (Zürich, sedan 1944), den holländska *Grotius annuaire international* (Haag, sedan 1913) och den engelska *Grotius Society's*

Transactions (London, sedan 1915). »Institut de droit international» utger sedan 1877 *Annuaire de l'Institut de droit international* och »International Law Association» utger sedan 1873 *Reports* från sina konferenser, den senaste hållen i Dubrovnik 1956 och den närmast föregående i Edinburgh 1954. Av intresse är jämväl Carnegiestiftelsens årliga serie *International conciliation*, som utges i New York.

Här må antecknas en av »Harvard Law School» utgiven serie med titeln *Research in international law* (1929—1939), som publicerats dels separat och dels också i supplement till »American journal of international law».

B. Folkrättens historia behandlas intressant och relativt kortfattat av NUSSBAUM i *A concise history of the law of nations* (2. rev. ed., New York 1954). Historiska kapitel inleda också i allmänhet de stora översiktsarbetena. Vidlyftigare arbeten äro ett bidrag av schweizaren RIVIER i samlingsverket *Handbuch des Völkerrechts* (1885) med titeln »Literarhistorische Übersicht der Systeme und Theorien des Völkerrechts seit Hugo Grotius», engelsmannen THOMAS A. WALKER, *A history of the law of nations* (vol. 1, Cambridge 1899), som går fram till Westfaliska freden, och fransmannen REDSLOB, *Histoire des grands principes du droit des gens depuis l'antiquité jusqu'à la veille de la grande guerre* (Paris 1923). Åtskilliga arbeten icke att förglömma föreligga av belgaren NYS.¹⁰ Ett specialarbete värt att nämna är VON DER HEYDTE, *Die Geburtsstunde des souveränen Staates* (Regensburg 1952).

C. Åtskilliga arbeten av folkrättens klassiker ha gjorts lättare tillgängliga genom omtryck och översättningar. I den av Carnegiestiftelsen utgivna, av SCOTT redigerade serien *The classics of international law* ha sålunda utgivits verk av AYALA, BELLI, BYNKERSHOEK, GENTILI, GROTIUS, LEGNANO, PUFENDORF, RACHEL, SUAREZ, TEXTOR, VATTTEL, VITORIA, WOLFF och ZOUCHE. Flera upplagor och översättningar finnas av GROTIUS, *De jure belli ac pacis*. En översättning till tyska ingår som band 1 i den tyska serien *Die Klassiker des Völkerrechts* (Tübingen 1950). En del av klassikerna, t. ex. Gentili, kunna alltså läsas med både nöje och behållning. Särskilt Bynkershoek och Vattel citeras relativt flitigt också i nutida domar.

¹⁰ Se även den »Survey of the historiography of international law» som ingår i NUSSBAUM's arbete s. 291 ff.

Till »klassikerna» torde väl få räknas också några andra äldre författare än de nämnda; överhuvudtaget kunna nog en del frågetecken sättas vid urvalet av författare för den amerikanska serien. På liknande sätt torde en och annan av de folkrättsliga författare, vilkas arbeten alltjämt tagas i flitigt bruk av forskare och praktiker, redan ha vunnit sådan auktoritet, att deras verk med visst fog kunna inrangeras i den klassiska folkrättslitteraturen. Nämnas må engelsmannen HALL, amerikanen WHEATON, den i Tyskland verkande schweizaren BLUNTSCHLI, fransmannen FAUCHILLE och italienaren ANZILOTTI. Ett verk som väl blivit klassiskt är det tyska TRIEPEL, *Völkerrecht und Landesrecht* (Leipzig 1899), där problemställningar om »förhållandet» mellan folkrätt och inomstatlig rätt första gången ingående undersöktes.

D. Folkrätten behandlas systematiskt i ett ständigt växande antal översiktsarbeten, av vilka de nedan förtecknade utgöra ett urval. Först nämnas de engelskspråkiga:

WHEATON, *Elements of international law* (1 ed., 1836, flera senare upplagor i Amerika och England);

HYDE, *International law chiefly as interpreted and applied by the United States* (Vol. 1—3, 2. ed., Boston 1947);

FENWICK, *International law* (3. ed., New York 1948);

KELSEN, *Principles of international law* (New York 1952).

Dessa verk härröra från Förenta staterna. Från Storbritannien komma:

HALL, *A treatise on international law* (1. ed., Oxford 1880, 8. ed., Oxford 1924).

WESTLAKE, *International law* (P. 1—2, 2. ed., Cambridge 1910—13);

OPPENHEIM, *International law* (Vol. 1, 8. ed.; Vol. 2, 7. ed., London 1955, 1952);

SCHWARZENBERGER, *A manual of international law* (3. ed., London 1952);

SCHWARZENBERGER, *International law. Vol. 1: International law as applied by international courts and tribunals* (3. ed., London 1956);

Franskspråkiga arbeten äro:

FAUCHILLE, *Traité de droit international public* (8. ed. i fyra volymer; Paris 1921—26);

SCELLE, *Précis de droit des gens. Principes et systématique.* (P. 1—2, Paris 1932—34);

LE FUR, *Précis de droit international public* (3. ed., Paris 1937);

L'HUILLIER, *Éléments de droit international public* (Paris 1950);

REDSLOB, *Traité de droit des gens* (Paris 1950);

ROUSSEAU, *Droit international public* (Paris 1953);

SIBERT, *Traité de droit international public* (T. 1—2, Paris 1951).

På franska språket ha också utgivits:

ANZILOTTI, *Cours de droit international.* (Vol. 1, Paris 1929), översättning från italienskan;

CALVO, *Le droit international* (5. ed., T. 1—6, Paris 1887—96); författaren är argentinare, den s. k. Calvodoktrinen upphovsman, och arbetet är översatt från spanskan.

SPIROPOULOS, *Traité théorique et pratique du droit international public* (Paris 1933); författaren är en skeptisk grek.

Bland arbeten av tyska författare kunna nämnas:

KOHLER, *Grundlagen des Völkerrechts* (Stuttgart 1918);

VON LISZT, *Das Völkerrecht* (12. Aufl., Berlin 1925);

W. SAUER, *System des Völkerrechts* (Bonn 1952).

Ett betydande österrikiskt arbete är:

VERDROSS, *Völkerrecht* (3. Aufl., Wien 1955).

Från Schweiz kommer:

GUGGENHEIM, *Lehrbuch des Völkerrechts* (Bd 1—2, Basel 1947—51); arbetet har 1953—54 utkommit jämväl på franska i Genève under titeln *Traité du droit international public*.

Om de angivna arbetena kan sägas, att Oppenheims arbete, som numera utges av LAUTERPACHT, kan allmänt anlitas som vägvisare vid studiet av enskilda folkrättsliga spörsmål. Upplagorna avlösa varandra och förses med omfattande hänvisningar till ny litteratur och nya tilldragelser. Också det äldre verket av Fauchille utgör en god uppslagsbok. För fortlöpande läsning lämpa sig på ett första stadium den tidigare flera gånger nämnda korta boken BRIERLY, *The law of nations* (5. ed., Oxford 1955) liksom DELBEZ, *Manuel de droit international public* (2. éd., Paris 1951) samt på ett nästa stadium bland de ovan angivna arbetena alltjämt Hall's bok samt även Fenwick's, Scelle's och Anzilotti's arbeten. »Up to date» äro Guggenheim's lärobok, som präglas av reda och tillförlitlighet, samt Verdross' »Völkerrecht» och Rousseau's »traité». Värdefull folkrätts-

lig litteratur på italienskt språk föreligger också. Bland italienska författare kunna nämnas FIORE, DIENA, CAVAGLIERI, PERASSI, MORELLI, PALLIERI, AGO och GIULIANI.

Påpekas må att inom vissa delar av världen uppfattningen om vad folkrätten innebär och bjuder påtagligt avviker från annorstädes härskande åskådning. Det talas sålunda om en speciell latinamerikansk folkrätt. Latinamerikanska författare, som ägnat sig åt att särskilt utveckla denna, äro utom de i detta kapitel tidigare nämnda ALVAREZ och CALVO även ACCIOLY, DE BUSTAMENTE Y SIRVEN, GUERRERO och YEPES. Även Sovjetunionens doktrin förtjänar särskilt nämnas. Av ryska författare har KOROWIN, den kanske bäst kände folkrättsvetenskapsmannen, redan 1929 i Berlin utgivit *Das Völkerrecht der Übergangszeit*, som dock representerar ett förgånget skede i Sovjetunionens officiösa syn på folkrätten. En del upplysningar kunna inhämtas i VYSHINSKY, *The law of the Soviet state* (New York 1948). Av icke ryska författares arbeten må särskilt nämnas LAPENNA, *Conceptions soviétiques de droit international public* (Paris 1954). Ett tidigare, av Korowin kritiserat arbete är TARACOUZIO, *The Soviet Union and international law* (New York 1935).¹¹

E. Folkrättslitteraturen i övrigt är mycket omfattande. Viktiga specialarbeten som systematiskt behandla större avsnitt av folkrätten finnas, t. ex. CASTRÉN, *The present law of war and neutrality* (Helsinki 1954), HIGGINS & COLOMBOS, *The international law of the sea* (2. ed., London 1951) och MCNAIR, *The law of the air* (2. ed., London 1953). Grundläggande teoretiska spörsmål sådana de te sig i nutiden behandlas av CORBETT i *Law and society in the relations of states* (New York 1951), av DE VISSCHER i *Théories et réalités en droit international public* (Paris 1953) och av E. SAUER i *Souveränität und Solidarität* (Göttingen 1954). LAUTERPACHT belyser ingående ett aktuellt problemkomplex i *International law and human rights* (London 1950) och ett annat diskuteras av BERTHOUD i *Le contrôle international de l'exécution des conventions collectives* (Genève 1946). En intressant analys innehåller FORD, *The Anglo-Iranian oil dispute of 1951—1952. A study of the role of law in the relations of states* (Berkeley & Los Angeles 1954). Pekingprofessorn CHEN har lämnat ett värdefullt bidrag till bedömandet av ett centralt folkrättsligt spörsmål i *The international law of recognition* (London

¹¹ Jfr även KELSEN, *The communist theory of law* (London 1955), s. 148 ff.

1951); D. P. O'CONNEL, en advokat från Nya Zeeland, har i Cambridge 1956 publicerat ett arbete *The law of state succession*, vilket behandlar ett ämne som med all sannolikhet kommer att bli brännande under en lång följd av kommande år och den holländske sjöofficeren och juristen MOUTON har i *The continental shelf* (The Hague 1952) studerat en företeelse, som ställer folkrätten inför nya frågetecken; vem äger utnyttja havsbottens rikedomar, pärlmusslorna som hänga fast vid berget och oljan och malmen som dölja sig i dess djup? Icke nytt men högaktuellt är ämnet för ROCHETTE's nyligen utkomna arbete *L'individu devant le droit international* (Paris 1956).

De anförda böckerna få räcka som exempel. Härtill må dock nämnas den särskilda kategori av skrifter, som må kunna kallas »undervisningsböcker», d. v. s. böcker som innehålla material av skilda slag till bruk för den akademiska undervisningen. För undervisningen i Sverige kan med fördel användas ROSS & FOIGHEL, *Studiebog i folkeret. En samling af retsafgørelser og andet materiale til brug for undervisningen i folkeret* (København 1954). Bland flera amerikanska arbeten av liknande slag kan nämnas PFANKUCHEN, *A documentary textbook in international law* (New York 1951). Även tidigare (s. 56 f.) nämnda »case-books» kunna vara användbara i undervisningen. Observeras må dock, att de sistnämnda böckerna avse att ge hela rättsfallsmaterialet eller ett representativt urval därav eller att såsom arbetena av Briggs, Cheng och Green m. fl. rent av presentera hela folkrätten »through the cases». Ross' och Foighels och liknande undervisningsböcker föredra de illustrativa fallen framför de »ledande» och göra överhuvudtaget sitt urval bland materialet ur pedagogisk synpunkt. I Frankrike användas ibland mindre repetitionsböcker, som kunna ha en uppgift vid det akademiska studiet av folkrätt också i Sverige. Som exempel kunna nämnas GALPIN, *A manual of international law* (London 1950, 88 sidor) och HUNNINGS, *International law in a nutshell* (London 1956, 92 sidor).

PERSONREGISTER

- Accioly 72
Agge 11
Ago 72
Ahnlund 50
Alvarez 55, 72
Anzilotti 70 f
Aufrecht 62
Austin 12
Ayala 25, 69

Balch 61
Belli 69
Bentwich 64
Berthoud 72
Bindschedler 66
Björnberg 39
Bluntschli 70
Bolin 50
Bonnefous 66
Breycha-Vauthier 54
Brierly 14, 30 39, 71
Briggs 44, 56, 73
Bring 49
Bruns 48, 57
Brüel 46, 67
Bulganin 51
de Bustamente y Sirven 72
Bühler 22
Bynkershoek 69

Calvo 71 f
Carlberg, Gösta 17
Carlston 61
Carroll 62
Castberg 26, 33, 39, 46, 57
Castrén 33, 46, 72
Cavaglieri 72
Chase 65
Chen 72
Cheng 56, 73

Chevallier 35 f
Cobbett 56
Cohn, Georg 32
Colombos 72
Corbett 18, 21, 32, 36, 72
Crucé 33

Day 65
Delbez 71
Diena 72
Dubois 33
Dunn 32
Dwyer 23

Eagleton 66
Erich 57

Fachiri 58
Fauchille 70 f
Feller 65
Fenwick 70 f
Filip II 25
Fiore 72
Fitzmaurice 59
Foighel 73
Ford 72
François-Poncet 50

Galpin 73
Genêt 58
Gentili 25
Gihl 13 f, 24, 27, 32, 35, 39, 45, 65
Giuliani 72
Goodrich 64
Goormaghtigh 66
de Grazia 36
Green 56, 73
Grotius 25, 69
Guerrero 72
Guggenheim 35, 57, 71

Hackworth 50
Hall 24, 70
Hambro, Edv. 20, 31, 46, 57, 59, 64
Haviland 65
Hegel 12, 22
Heinze 59
Hellner, Jan 10
Herlitz 65 f
v. d. Heydte 69
Higgins 72
Hobbes 12
Hold-Ferneck 22
Hudson 52, 56, 58
Hult 10, 40
Hummerhielm 45, 55
Hunnings 73
Hurst 50
Huszar 36
Hyde 70
Håstad 47, 64

Ismay 67

Jaeger 56
Jellinek 9, 22
Jennings 66
Jerusalem 67
Jescheck 61
Jessup 27 32
Jiménez de Aréchaga 65
Jones 55
Jägerskiöld 35

Kant 33
Kamarowsky 61
Kaufmann, E. 22
Kaufmann, H. 58
Kelsen 27, 64, 70, 72
Kleen 45
Kohler 71
Kopelmanas 64
Korowin 72
Kärre 66

La Fontaine 56
de La Pradelle 56

Laing 50
Lammasch 61
Landquist 45
Lapenna 72
Lasson 22
Lauterpacht 52, 56 ff, 70 f, 72
Le Fur 71
Legnano 69
Leonard 67
Lewenhaupt 46
L'Huillier 71
Lincoln 37
Lind, Lars Fr. 19
Lissitzyn 59
v. Liszt 71
Lundstedt 12
Löfgren 61

MacKenzie 50
Magruder 37
Malmström 15 f
Manning 35
de Martens, F. F. 52
v. Martens, G. F. 22, 52
Martin 64
Maugham 61
McNair 50, 57, 72
Mérignhac 61
Moats 32
Moore 50, 60
Morgan 23
Morelli 72
Moser 22
Mouton 73
Myers 52
Myrdal 37, 65, 67
Møller 45

Nussbaum 22, 69
Numelin 34, 42
Nys 69

O'Connel 73
Olivecrona 8 f, 21
Oppenheim 52, 70 f
Orfield 57

Padelford 37
Pallieri 72
Palmer 37
Pastuhov 55
Perassi 72
Perkins 37
Pfankuchen 73
Philip 66
Philipsson, A. 19
Phillips 23
Politis 32, 56
Possony 37
Potter 66
Pufendorff 69

Rachel 69
Ranshofen-Wertheimer 66
Rasting 45
Re 57
Redslob 62, 69, 71
Reuter 67
Reuterskiöld 45
Revon 61
Rivier 69
Rochette 73
Rosengren 46
Ross 8, 10, 27, 30, 33, 46, 65, 73
Rouard de Card 60
Rousseau 55, 71
Røed 46

de Saint-Pierre 33
Sauer, W. 71
Sauer, E. 72
Scelle 71
Schiffer 54
Schilling 59
Schwarzenberger 32, 67, 70
Schücking 62
Scott 56 f, 69
Seitz 46
Sibert 70
Smith, H. A. 50
Speeckaert 61
Spinoza 12

Spiropoulos 71
Stjernquist, N. N:son 45
Strahl 8
Strausz-Hupé 37
Stuyt 56
Suárez 25, 69
Sully 33
Sundberg 26, 39 f, 45
Suontausta 18, 46
Sørensen 33, 39, 46, 64 f

Talleyrand 12
Taracouzio 72
Tettenborn 57
Textor 69
Timasheff 22
Tingsten 47, 65
Triepel 52, 70
Troianovski 17
Tunberg 47

Undén 65

Valentine 67
Walker, Thomas A. 69
Walters 62
Vattel 69
Wehberg 57 f, 62
Wenzel 22
Verdross 71
Westlake 70
Wheaton 70
Vignes 67
Wilson 55
de Visscher 18, 72
Vitoria 69
Wolff 69
Wright, Quincy 36 f, 67
Vyshinsky 72

Yepes 72
Yuen-Li Liang 55

Zouche 69
Zorn 22

Pris 9 kronor

